Kiezen of delen

DE AS 26

DE AS
anarcho-socialisties tijdschrift

Vijfde jaargang, nr. 26 - maart/april 1977.

De As verschijnt tweemaandelijks en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM.
Jaarabonnement *f* 12; losse nummers *f* 2,50. Bestellen door storting op giro 255 38 50 tnv Pamflet, Groningen.

Redaktie-adres: Stichting Uitgeverij RAM, Stadhouderslaan 40, Rotterdam-12.
Administratie-adres: Stichting Pamflet, postbus 1333, Groningen.
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Wim van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Arthur Mendes-George, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal.
Verder werkten mee: Leonie Kwakkelstein, Hein van Schendel (ill.), Dolf Schlüter, Ferdie Westen.

Kiezen of delen

In het laatste hoofdstuk van haar boek ON REVOLUTION (Ned. vert. De revolutie; Het Spectrum/Utrecht, 1963) wijst de duits-amerikaanse politikologe Hannah Arendt op het onjuiste van de opvatting dat er geen alternatief voor ons huidige parlementaire systeem bestaat.
Want al lijkt de parlementaire demokratie met zijn meerpartijenstelsel nog altijd verre te verkiezen boven een totalitaire diktatuur, in wezen is het parlementaire systeem een stelsel van behoud en niet van vernieuwing. "Partijen", zegt Hannah Arendt, "zijn tot dusverre nooit ontstaan tijdens een revolutie; ze gaan eraan vooraf... of ze ontwikkelen zich met de uitbreiding van het kiesrecht. Vandaar dat de partij... een instituut is geweest dat de parlementaire regering moest voorzien van de vereiste steun van het volk, waarbij dan altijd werd aangenomen dat het volk door te stemmen voor de steun zorgde, terwijl het handelen bleef voorbehouden aan de regering. De raden zijn, anders dan de partijen, altijd ontstaan tijdens de revolutie zelf; ze kwamen voort uit het volk als spontane organen van aksie en orde".

De historiese werkelijkheid is dat het partijenstelsel en het radenstelsel beide een eeuw oud zijn en beide zijn voortgekomen uit de 18e eeuwse idee van volkssoevereiniteit en demokratie. Maar hoe identiek die afstamming ook mag zijn, in de uitwerking van het begrip demokratie staan ze diametraal tegenover elkaar. Het konflikt tussen de stelsels - de partijen en de raden - zien we in alle revoluties van

de afgelopen eeuw naarvoren komen. Waar het om draait is steeds dat partijen, ook revolutionaire partijen, demokratie slechts kunnen vertalen in 'volksvertegenwoordiging'.
Natuurlijk, revolutionaire politieke partijen hebben veelal wel degelijk het welzijn van het volk voor ogen, maar ze hebben - zoals Arendt terecht zegt - meer gemeen met andere politieke partijen dan met de raden, omdat revolutionaire partijgangers redeneren vanuit hun opvatting van politieke vertegenwoordiging.
We zien dat zowel in Rusland en Duitsland na 1917/18, in Spanje na 1936, in Hongarije na 1956 en in Portugal na 1974/75 de revolutionaire partijen zich tegen de ontstane raden keerden vanwege het feit dat deze zich niet in de hoek wilden laten dringen van adviserende organen ten dienste van de revolutionaire ontwikkeling, maar wel degelijk een zuiver politieke rol wensten te spelen. Vandaar ook dat de louter ekonomiese opvatting over het radenstelsel zoals die in Joegoslavië heerst (De fabrieken worden beheerd door arbeidersraden) fundamenteel vreemd is aan het wezen van de raden als de enige organen van *politieke* aksie. De raden doorbraken steeds volledig de bestaande idee van parlementaire demokratie (en Hannah Arendt is van mening dat de één-partijendiktatuur niet meer is dan het laatste stadium in de ontwikkeling van de nationale staat in het algemeen en van het meerpartijenstelsel in het bijzonder) als *een volksmacht bij vertegenwoordiging door een politieke elite*. De raden vormden duidelijk gelegenheden waar de vrijheid kon worden beleefd en als zodanig weigerden ze onveranderlijk zichzelf te beschouwen als *tijdelijke* revolutionaire organen, maar als de uitdrukking van een geheel andere opvatting van volksmacht.
Misschien kan die fundamentele tegenstelling tussen raden en partijen het best worden samengevat als *"kiezen of delen"*. In het parlementaire systeem geldt de opvatting dat het volk vertegenwoordigers kiest, die de demokratie effektueren. M.a.w. het volk draagt zijn zeggenschap (soevereiniteit) over aan een politieke elite, die weliswaar verschilt van alle vroegere elites, maar niettemin een elite is.
Maurice Duverger heeft eens gesteld (in zijn *Political parties; their organisation en activity in modern state;* New York, 1961) dat de diepste betekenis van het bestaan van politieke partijen gezocht moet worden in het feit dat ze het kader scheppen dat het volk in staat stelt zijn eigen elite te kiezen. De 'uit het volk voortgekomen elite' heeft de vroegere elites van geboorte en geld vervangen, maar heeft nergens het volk als volk in staat gesteld zich aktief met het bestuur van de gemeenschap bezig te houden. De afstand tussen de elite en het volk, tussen de weinigen en de velen, is gebleven. De politiek is echter een beroep geworden en de elite die haar beoefent wordt geselekteerd op grond van maatstaven die in hoge mate onpolitiek zijn. "Het ligt in de aard van elk partijstelsel", zegt Hannah Arendt, "dat de echte politieke talenten zich pas kunnen vertonen in zeldzame gevallen en het komt zelfs nog zeldzamer voor dat de specifieke politieke kwaliteiten, de handige manipulaties van de partijpolitiek overleven, die immers ordinair koopmanschap vraagt".
In de raden daarentegen hadden mensen zitting op grond van hun *politieke kwaliteiten*. Ze waren door het volk beoordeeld naar politieke kriteria, om hun betrouwbaarheid en integriteit, om hun vermogen te oordelen en vaak ook om hun fysieke moed en volharding. In die zin werden de raden stellig bevolkt door een politieke elite. Met dit beslissende verschil echter dat in de raden het volk niet vertegenwoordigd werd, maar rechtstreeks politiek bedreef. De raden zijn steeds geweest (en zullen dat telkens wanneer ze ontstaan, opnieuw zijn) in-

strumenten van *direkte demokratie*, voortkomend uit de opvatting dat zeggenschap niet overgedragen ("vertegenwoordigd") kan worden. Zeggenschap kan alleen gedeeld worden. Ieder binnen de gemeenschap heeft in dat geval medezeggenschap in politieke aangelegenheden en het is overbodig te zeggen dat die medezeggenschap van een andere orde is dan het korporatistiese soort dat gewoonlijk als "demokraties" wordt aangeprezen. Volgens die opvatting van direkte demokratie is medezeggenschap tegelijkertijd zelfbeheer, een streven waarop het anarchosocialisme van Proudhon tot vandaag gericht is (geweest).
Het is dan ook niet verwonderlijk dat anarchisten steeds een vooraanstaande rol gespeeld hebben in de raden en radenrepublieken die in tijden van ingrijpende maatschappelijke verandering ontstonden, en tegelijkertijd bestrijders waren van het bestaande parlementaire stelsel. Dat neemt niet weg dat anarchisten in het verleden wel degelijk om redenen van hier en nu, passief en zelfs aktief deelgenomen hebben aan de parlementaire praktijk. Het betrof dan steeds een keuze uit *pragmatiese* en niet uit ideologiese overwegingen voor een bepaalde politieke partij of groep partijen. Zo hielpen de spaanse anarchisten in 1936 het volksfront aan de macht omdat die partijen alle politieke gevangenen zouden vrijlaten.
Als anarchisten naar de stembus gaan, dan doen ze dat niet omdat ze voor het partijstelsel kiezen, maar omdat in tijden van kontrarevolutie het ontluikende fascisme (dat om heel andere reden anti-parlementair is) een veel groter kwaad is dan het koopmanschap van de huidige politieke elite.
Hans Ramaer

Het parlement is uitgeteld

Wie de parlementaire geschiedenis van Den Uyl's kabinet-met-konfessionele-remvoering beschouwt kan haast niet anders dan het konto aan verdraaiing, misleiding, uitstel en afstel verbinden aan het manifeste failliet van de parlementaire demokratie. "Volksvertegenwoordiging", "openbaarheid van bestuur", "beleidskontrole" heten de troeven van het parlementaire bestel. Onthullender dan ooit zijn dit fiksies gebleken! Waar was de "vertegenwoordiging" toen het er in de oliekrisis alleen om kon gaan eindelijk paal en perk te stellen aan de ongebreidelde macht van de multinationale ekonomiese monopolies? Wat was dat voor soort "openbaarheid" in die Kommissie-Donner? Waar bleef de "kontrole" op het volstrekt ondoorzichtige militair-industriële komplex? De vragen mogen gesteld worden, naar de antwoorden kunnen we fluiten. Want de versluiering van het eigenlijke falen, van de ravage van het parlementair systeem, is al weer op gang gekomen: de propagandamachine van de heilige stembus heeft het volledige, beproefde en gelijkgeschakelde, vertrossingsinstrumentarium van stal gehaald. Publicitair effekt: gewenning aan de transformatie van de demokratie in autoritaire staatsvormen.

Het verbijsterende aan de uitgerekende ondergang van Den Uyl's klub is wellicht, dat zijn gehele sociaaldemokratiese achterban aan stemklare partijleden de openlijke verdringing ten toon spreidt. Niet zozeer de versie "we hebben toch wat bereikt" doet daarbij opgeld (want die staat al te ver bezijden de waarheid) als wel de variant op het tema "we hebben erger voorkomen" (waarvan de waarheid spekulatief en abstrakt is). Dit mechanisme vindt zijn bekroning in de kollektieve symboliese verscheuring van Van Agt, alsof we ooit verwacht hadden dat het wel mee zou vallen met diens "geweten". Opnieuw werpt men zich doodgemoedereerd en onverbeterlijk in de verkiezingsstrijd. Waar halen de sociaaldemokraten het lef vandaan om zich niet te realiseren dat Den Uyl's "smalle marges" het laatst mogelijke kompromis vormden, dat de marges magerder dan mogelijk blijken, dat alle moeite verspild is, dat er in wezenlijke zaken *niets* is bereikt? De inkomensnivellering is in rook opgegaan. Aan de infame grondspekulatie, de verkwanseling van onze schaarse ruimte ten gunste van het expanderend beton & blik, de ongelimiteerde opoffering van ons leefmilieu is niet het geringste halt toegeroepen. Van de hervorming van de ondernemingsraad, beheersingsorgaan bij uitstek van het bedrijfsmanagement, is een slap aftreksel overgebleven: geen sprake van zelfstandige arbeidersvertegenwoordiging. De vermogensaanwasdeling, of wat daarvan overbleef, heeft het niet gehaald; de kontrole op de investeringen, het tegenhouden van de vervanging van de Starfighter en de Honest John-raket, het voorkomen van uitbreiding van de werkeloosheid: al de enigszins principiële en essentiële kwesties zijn vooralsnog zwaar onderuit gehaald in de parlementaire speeltuin. Opnieuw is de sociaaldemokratie grandioos in de boot genomen, opnieuw heeft zij zonder garanties op inlossing van koalitie-afspraken de krisis van het kapitalisme helpen afwentelen op de arbeiders, opnieuw heeft zij zich tot het parlemen-

taire verraad aan de arbeidersklasse laten verleiden, zonder zelfs ook maar de in het vooruitzicht gestelde beloningen van het kapitaal te kunnen inkasseren.
Dennendal, Bloemenhove, het F-16 konflikt, de levering van kernreaktorvaten aan Zuid-Afrika, Lockheed, Prins Bernhard, de wapenaankopen, uitbreiding van het ultracentrifugefabriek in Almelo: als dat de vruchten zijn, dan zijn ze wrang. Hadden we anders verwacht?

PARLEMENT: ONTSTAAN & ONTWIKKELING

In zijn VAN CHRISTEN TOT ANARCHIST haalt Domela Nieuwenhuis een grapjas aan die hem vertelde dat het begrip "parlement" is terug te voeren op het franse parler = lullen, mentir = liegen. Dat de funksie van het parlement heel wat verder gaat en in feite kontra-revolutionair is laat een korte blik op de historiese ontwikkeling zien.
In de eerste helft van de 19e eeuw bezweken in navolging van de franse revolutie de feodale strukturen in Westeuropa. Een nieuwe stand, de bourgeoisie, kwam op als gevolg van de ontbinding van de eenvoudige warenproduksie van de stedelijke gilden en de feodale landbouw. Er ontstond een nieuwe verhouding van de producent ten opzichte van de produksiemiddelen (arbeid, grond, kapitaal), die geakkumuleerd (opeengehoopt) werden in de handen van een kleine klasse van kapitalisten die op de markt arbeidskrachten kochten en zich de meerwaarde - verschil tussen de waarde van het produkt en het uitgekeerde loon - toeëigenden. Door de snelle ontwikkeling van deze produksiewijze en de kapitaalsakkumulatie is de klassenverhouding tussen de bourgeoisie en de oude standen (kerk en adel) aan sterke verandering onderhevig. Met haar ekonomiese positie versterkte de bourgeoisie haar politieke macht. De ekonomiese belangen van deze klasse vereisten een zo groot mogelijke voorspelbaarheid van het overheidsoptreden, tot dan toe het primaat van de (militaire) adel. De bourgeoisie streefde ernaar het handelen van de overheid aan regels te onderwerpen, zodat het aan normen gebonden, kontroleerbaar en zelfs aan te klagen was. De arena voor dit gebeuren zou het parlement worden, tevens uitdrukking van de scheiding tussen (liberale rechts-)staat en maatschappij. Dit parlement vaardigde wetten uit, waaraan de uitvoerende macht (staat) was onderworpen. Een onafhankelijke rechterlijke macht moest de naleving van die wetten garanderen. Maar van onafhankelijkheid was geen sprake, aangezien de bourgeoisie naar eigen ideologie de gehele natie vertegenwoordigde en de leden van zowel parlement als rechterlijke macht uitsluitend uit de bourgeoisie gerekruteerd werden. Wilde de liberale ideologie doen geloven dat de maatschappij eruit zag als een verzameling gelijken, in werkelijkheid was deze hiërarchies geleednenen in toenemende mate in twee antagonistiese (tegengestelde) klassen gepolariseerd. Een steeds groter gedeelte van de bevolking zag zich immers gedwongen zijn arbeidskracht op de kapitalistiese markt te verkopen. De opkomst van de loonafhankelijken, het proletariaat, werd eenvoudig genegeerd in de burgerlijke maatschappijstruktuur. Het parlement was in deze situatie meer en meer de garantie voor het instandhouden van de eigendoms- en (loon)afhankelijkheidsverhoudingen.

ALGEMEEN KIESRECHT

Het parlement fungeerde dus aanvankelijk als een soort politieke markt, waar de belangen van de bezittende klasse met elkaar konkurreerden. Via cencus kiesrecht (geld als maatstaf voor passief kiesrecht) en distriktenstelsels werden de arbeiders buiten het parlement gehouden. In de ekonomiese sfeer leidde de scherpe konkurrentie onafwendbaar tot periodes van overproduksie, schaarste, werkeloosheid en

hongersnood. De ekonomiese chaos legde de kiemen van het uitbuitingsprincipe bloot en bewerkte de bewustwording van de arbeidersklasse. De verscherpte sociale tegenstellingen, de groei van de industriële produksie en de koncentratie van de produksiemiddelen in de handen van enkele groot-industriëlen maakte de behoefte aan preventieve krisisbeheersing (kontrarevolutie) sterk. In dit kader tekent zich de overgang af van liberale rechtsstaat naar de autoritaire sociale staat. De staat werd gedwongen tot ingrijpen in het produksie- en distributieproces, de sociaal-ekonomiese struktuur. Eén van de uitwegen was het ontsluiten van nieuwe afzetmarkten en tegelijk het kunnen beschikken over goedkope grondstoffen en arbeidskrachten. De staat belastte zich met deze zorg in de vorm van een agressieve buitenlandse politiek (imperialisme). In samenhang met deze versterking van de staat veranderde de funksie van het parlement. De afweerfunksie, die eerst gericht was tegen de feodale overheersing en vervolgens tegen de politieke aanspraken van het proletariaat kon niet langer gerealiseerd worden zonder een zekere mate van integratie van de arbeidersbeweging in de burgerlijke struktuur. De strijd voor het algemeen kiesrecht gaf het parlementaire bestel de kans tot kollektieve herwaardering. Aan de politieke integratie was een ekonomiese integratie vooraf gegaan: reeds vóór de invoering van het algemeen kiesrecht was de meerderheid van de europese vakbeweging gericht op een geleidelijke verbetering van de positie van de arbeiders (reformisme). De langdurige strijd om parlementaire macht rond de eeuwwisseling versterkte de illusie dat de formele demokratie met een algemeen kiesrecht door middel van parlementaire vertegenwoordiging een vreedzame overgang naar het socialisme mogelijk maakte. Zo nam de arbeidersorganisatie steeds meer trekken aan van een parlementaire partij. Analoog transformeerde de oorspronkelijke eis van de arbeidersbeweging om de produksiemiddelen te socialiseren in de eis van nationalisering: de staat trad in de plaats van de gemeenschap. De scheiding tussen staat en maatschappij gaat over in een toenemende vervlechting. Brede terreinen van de kollektieve bestaansvoorzieningen en het systeem van de goederenproduksie en -distributie vallen toe aan wetgeving en bestuur. Vandaar dat men spreekt van "sociale staat". De integratie van de arbeidersbeweging in de burgerlijke demokratie vond zijn voltooiing in de periode tussen de beide wereldoorlogen en valt histories samen met de verlening van het algemeen kiesrecht. De medeverantwoordelijkheid van de sociaaldemokratie voor handhaving van de maatschappelijke ongelijkheid neemt een aanvang. Deze ongelijkheid zou spoedig onderstreept worden door de opkomst van korporatisme en de fascistiese totalitaire staat. De daarmee gepaard gaande uitholling van de macht van het parlement, het verleggen van de politieke macht naar korporatistiese lichamen is genoegzaam bekend. Dat deze ontwikkeling na de tweede wereldoorlog in feite niet is omgebogen wordt duidelijk aan de hand van een beschrijving van de essentiële parlementaire fiksies.

KONTROLE EN OPENBAARHEID

De feitelijke beslissingscentra van de maatschappij zijn in de moderne autoritaire verzorgingsstaat gekoncentreerd bij de grote ekonomiese belangengroepen (multinationals). De formele beslissingen worden door de staatsburokratie genomen. In het vakuüm tussen deze machtscentra opereert het parlement. Door openbaarheid, aldus de parlementaire ideologie, maak je kontrole mogelijk. Maar zowel de openbaarheid als de kontrole blijken in de praktijk volkomen fiktief te zijn. Ten aanzien van de multinationals behoeft dit nauwelijks nog betoog: de oliekrisis heeft ondubbelzinnig aangetoond dat de manipulaties van

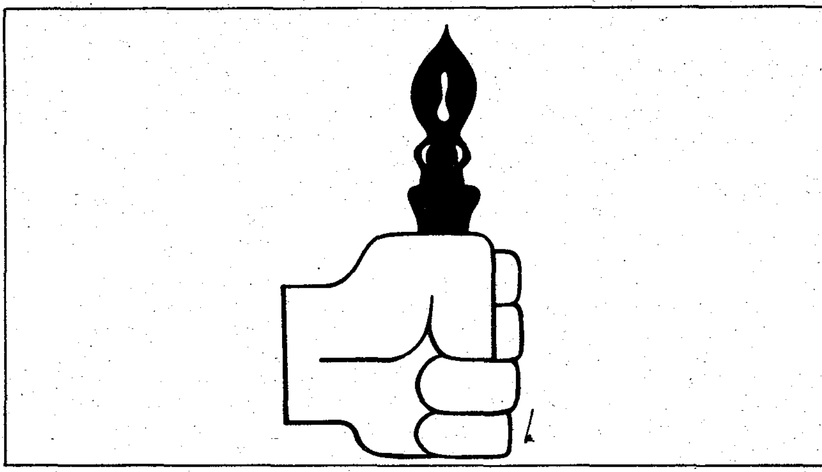

de ekonomiese grootmachten zich volslagen aan de openbaarheid, en zeker aan de kontrole van wie of wat ook, kunnen onttrekken. Het parlement legaliseert deze manipulaties met behulp van een voor de monopolies totaal vrijblijvend en daarom loos parlementair onderzoekje.
Dat openbaarheid en kontrole evenwel ook ten aanzien van de staat en het overheidsbeleid zelf een fiksie is wordt duidelijk als we bezien waar het overheidshandelen eigenlijk tot stand komt. Met name op het gebied van het sociaal-ekonomies beleid vindt de beleidsvoorbereiding en -keuze volledig buiten het parlement om plaats, sinds de vervlechting van staat en multinationals is geïnstitutionaliseerd in overleg- en planningsmechanismen, waar de staat rechtstreeks in onderhandeling treedt met korporatief (bedrijfstakgewijs) georganiseerde maatschappelijke belangengroepen, zoals de publiek-rechtelijke bedrijfsschappen en vooral de SER. Voorwaarde voor het welslagen van onderhandelingen is echter in dit soort situaties: beslotenheid. De internationale onderhandelingen op het nivo van EEG, OESO etc. bevestigen deze situatie nog duidelijker. Verder dan de aanrijdende limoesines en, achteraf, de beslissing die genomen is gaat de "openbaarheid" niet.
De planning en voorbereiding van het overheidsbeleid gaat vrijwel volledig buiten het parlement om. In de eerste plaats is daar de departementale beleidsvoorbereiding en deze is doorgaans niet hèt domein van de minister maar van de sekretaris-generaal, de direktoraten van de hoofdafdelingen, kortom van de diensten die blijven zitten als de minister vertrekt. De ministers stellen zelf talloze advieskommissies in, die hem politiek ook overleven. Een berucht voorbeeld is de Commissie voor de Ontwikkeling van Beleidsanalyse (COBA). Dan hebben we

nog de Raad van State, regeringskommissies (doorgaans zonder parlementaire kontrole) en allerlei merkwaardige korporatieve raden, zoals de Akademiese Raad, waarin steeds wordt gezorgd voor uitgekiend evenwicht in het aandeel van de overheid en dat van de vertegenwoordigers uit de desbetreffende sektor. Door deze en soortgelijke instituties, in een weinig openbare sfeer, wordt het parlement voortdurend voor voldongen feiten gesteld.
Maar omdat het konstitutioneel een niet te passeren orgaan is in de politieke besluitvorming krijgt het parlement de funksie van orgaan waar genomen besluiten openbaar worden gemaakt: een geritualiseerde openbaarmaking, waar overheidsbesluiten aan het volk worden uitgelegd, waar de regering en het bedrijfsleven hun optimale public relations kunnen onderhouden. In dit kader hebben de parlementaire debatten, de vragen, de interpellaties, de hearings, de onderzoekskommissies tot doel de schijn van demokratiese besluitvorming hoog te houden. Het parlement fungeert aldus als staatsorgaan: het transporteert de beslissingen van boven naar beneden, rechtvaardigt ze formeel, bevestigt tevens de vrijgeleides aan de uitvoerende machten, tot aan politie & justitie toe.
In de aanhef van dit artikel is er al op gezinspeeld: de Lockheedaffaire, uitgelopen op een onbeschaamde scharing van rechts en links (behalve de PSP) achter Oranje, heeft onthullend zicht gegeven op de mate waarin parlementaire openbaarheid is gereduceerd tot voorlichtingsbeleid van de overheid, versluiering van de werkelijkheid, manipulatie van gedrag en mening. Niemand beter dan ome Joop kon het publicitair voor mekaar krijgen dat schijnbare openbaarheid openlijke geheimhouding kon blijven. Behalve van de krisis van het monopoliekapitalisme zijn de sociaaldemokraten nu ook van de krisis van de monarchie de redders bij uitstek geworden, en is de krisis van het militair-industrieel komplex succesvol afgewimpeld. Als beloning hebben ze een kabinetskrisis kado gekregen. Maar net als van de sociaaldemokratie is de machteloosheid van het parlement juist zijn macht: de formele instandhouding ervan wordt steeds meer voorwaarde voor de bestendiging, ook van de parlementaire partijen. Exakt in deze paradox kan de funksie van de vertrossing als moderne vorm van het domhouden van de massa worden ontleed. De gemanipuleerde onmondigheid van de massa is voorwaarde voor het instandhouden van de parlementaire fiksies. Het triomfale beslag van deze vorm van "openbaarheid" vinden we in de tv-interviews met bewindslieden, de rechtstreekse tv-opnamen van rituele parlementaire zittingen en showdebatten, de informele ontmoetingsprogramma's als "Haagse Kringen". Nog alledaagssere vormen verzorgen de publiciteitsmedia als Telegraaf en Algemeen Dagblad en niet te vergeten Hilversum-3. De farce van het begrip "inspraak" op alle bestuurlijke nivo's is een ander verhaal over openbaarheid en kontrole. Maar dat kan iedereen zelf wel bedenken, met voorbeelden uit zijn eigen direkte omgeving.

WETGEVING

De historiese funksie van wetten is geen andere dan legitimering van de bestaande heerschappij. Het behoort tot de mystifikaties van het parlementaire bestel dat de wetgevende macht bij het parlement berust. In de grondwet is dat wel niet vastgelegd, maar wie heeft weet van de grondwet? Het parlement is inzake wetgeving niet meer dan een overlegorgaan, ook in de zeldzame gevallen dat van het recht op initiatief wordt gebruik gemaakt. Wetten krijgen openlijk steeds meer het karakter van bestuursmaatregelen; het onderscheid tussen wetgeving en bestuur, tussen wet, Algemene Maatregel van Bestuur, Koninklijk Be-

sluit, Ministeriële Beschikking komt allengs te vervallen. Steeds meer wetten dragen het karakter van een raam- of kaderwet, die de uitvoering en nadere regeling aan de overheid delegeert. Deze nadere regelingen zijn bestuurshandelingen die niet meer in het parlement gefiatteerd worden: de Machtigingswet, de Mammoetwet en de Wet Universitaire Besluitvorming zijn voorbeelden. En wat niet aan de overheid wordt gedelegeerd, blijft ter interpretatie van de rechterlijke macht. Juridiese studenten wordt al direkt in het propaedeuse-programma het leerstuk van de scheiding der machten als grondslag van de demokratie ingepompt. Deze overleefde liberalistiese ideologie wordt met name ten aanzien van de rechterlijke macht met hand en tand verdedigd. Maar met de onafhankelijkheid van de rechtspraak is het feitelijk gedaan nu het parlement het overheidsbeleid niet meer bepaalt, doch nog slechts bekrachtigd. Toeneming en detaillering van de wetgeving aan de ene kant, sociale kontrole op en klasse seleksie van de rechterlijke macht aan de andere kant maken dat de interpretatiemarge van de rechter stelselmatig ten gunste van de dominerende machtsgroep wordt benut. De uitspraken in en het oneigenlijk gebruik van de korte gedingen in de recente stakingsaksies onderstrepen dat opnieuw. Het Groningse klassejustitie-onderzoek bevestigt hetzelfde mechanisme op alledaags nivo.
Nog zo'n fiksie steekt tenslotte in de leerstelling dat het parlement het demokratiese orgaan van volksvertegenwoordiging is. Dat die "vertegenwoordiging" gekanaliseerd wordt via autoritaire partijen, stembusakkoorden en politieke koehandel is al een ernstige beperking. Maar dat de vertegenwoordiging volstrekt mandaatloos en voor een kontraktuele periode van vier jaar wordt vastgesteld is een absurde manipulatie van de moderne onmondigheid. Het vertegenwoordigingsbeginsel is dan ook ideologies gezien het meest effektieve middel om de bevolking blijvend georiënteerd te houden op de parlementaire politiek, op het samenspel tussen regering en parlement enerzijds en op de via het parlement openbaar gemaakte diskussie tussen regering en oppositie anderzijds. Elementen bij het instandhouden van de fiksie van de *volks*vertegenwoordiging zijn ook te vinden in de ontwikkeling van de politieke partijen van organisaties met een uitgesproken klassekarakter tot algemene *volks*partijen, waarin de korporatistiese ideologie van klassenverzoening nieuwe dimensies krijgt. In het verlengde van dit proces ligt de onderlinge samenwerking van de topleiding der partij-

en (CDA) om de onderlinge tegenstellingen tot intern probleem te maken. Maar de essentiële funksie van het volksvertegenwoordigingsbeginsel is het stelselmatig verhinderen van een van de belangrijkste voorwaarden voor opheffing van de maatschappelijke ongelijkheid: het inzicht dat het parlementarisme dient tot versluiering van de feitelijke machtsverhoudingen. De vertegenwoordigingsfiksie is het konstituerende parlementaire element: de gemanipuleerde instemming van degenen over wie deze macht wordt uitgeoefend. Te verhinderen dat dit inzicht tot een politieke machtsfaktor wordt, is een parlementaire taak op leven en dood.
De eigenlijke potentiële machtsinstrumenten van het parlement worden zelden of nooit gebruikt. Al genoemd is het recht van initiatief tot wetgeving, maar het belangrijkste is het recht op parlementaire enquête. De kamer kan op grond van dit recht een kommissie instellen die over vergaande bevoegdheden en sanksies beschikt om een onderzoek in te stellen naar zaken die op een andere wijze niet voldoende boven tafel komen. Getuigen (behalve leden van regering en koningshuis!) kunnen worden gedagvaard en moeten onder ede vragen van de kommissie beantwoorden. In Nederland heeft het parlement van dit recht in totaal niet meer dan negen maal gebruik gemaakt, waarvan acht maal in de vorige eeuw. Het laatste onderzoek in die eeuw was dat naar de arbeidsomstandigheden op de fabrieken en werkplaatsen. Het enige onderzoek in déze eeuw betrof de enquête naar het beleid van de Nederlandse regering in Londen tussen 1940 en '45. Het onderzoek heeft langer geduurd dan de periode waarover het zich uitstrekte en is er niettemin in geslaagd het heetste hangijzer te vermijden: het beleid inzake Nederlands Indië van het kabinet-Schermerhorn in 1945. Ook de verbindingen van de regering met de geallieerde en vijandelijke geheime diensten en de rol van Prins Bernhard daarin, zijn niet onderzocht. Sindsdien zijn er nog talrijke gelegenheden geweest waarin het gerechtvaardigd en noodzakelijk was van het recht op parlementaire enquête gebruik te maken, doch waarin dit niet is gebeurd: de kwestie Nieuw-Guinea, begin jaren '60; de ekonomiese machtskoncentratie en het fusieverschijnsel, eind jaren '60; het gedrag van de oliekoncerns in de oliekrisis, 1974; de steekpenningenkwestie in de Lockheed-affaire, 1975. Sinds 1975 doen enkele kamerleden pogingen een enquête naar de verkooppraktijken van wapenfabrikanten en de invloed hiervan op defensie te houden. Het wapenaankoopbeleid is een van de onderdelen van het overheidsbeleid dat zich konsekwent aan de kontrole van het parlement heeft onttrokken en de relaties tussen overheid, leger en de wapenmonopolies zijn volslagen ondoorzichtig. Nog geen twee weken nadat in het parlement bekend werd dat een enquête-voorstel in voorbereiding was, besloot de regering zelf een onderzoek naar de wapenaankopen in te laten stellen. Nu, twee jaar later, is voor een dergelijk onderzoek zelfs nog geen kommissie gevormd. Maar het parlement is voorlopig weer subtiel de wind uit de zeilen genomen. Zolang de façade overeind kan blijven is de ravage aan het gemiddeld oog te onttrekken.

Boudewijn Chorus

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van: J.Agnoli, De transformatie van de demokratie. SUN 1971. - H.Gazendam e.a., Kritiek op het parlementarisme. USF 1972. - H.Bakker, Twijfel aan de parlementaire demokratie. In: Partij van de Afbraak. De Lastige Amsterdammer 1975. - G.Visscher, Waarom het parlement zijn "geduchte bevoegdheid" niet gebruikt. In: De Nieuwe Linie 14 en 21 april 1976. - B.v.d.Lek, Zwendelaffaire, koningskwestie of kapitalisties symptoom? In: De Gids 9/10-1976 - De As 8/1974, Anarchisme & Parlement.

Verkiezingen: het machteloos opinie-onderzoek

De verkiezingen van 25 mei wekken veel belangstelling, en dat is begrijpelijk. In feite zijn ze allereerst een opinie-onderzoek, maar dan op veel grotere schaal dan ooit door enig buro kan worden georganiseerd. Door de ter beschikking gestelde gelden, papieren, lokalen, bladen, radio en televisie is het mogelijk, op één dag een soort mobilisatie van "de openbare mening" tot stand te brengen. En wie zou naar de uitslag daarvan niet nieuwsgierig zijn?
Er zijn wel beperkingen in de metode. Men kan namelijk uit de resultaten niets aflezen inzake konkrete voorstellen of plannen, er is geen sprake van een referendum over een bepaald onderwerp (zoals ze in Zwitserland wel vookomen) noch van een plebisciet; over personen, die gewenst zouden worden om te regeren. Wat dit aangaat blijft alles nog al vaag. Zeker, er worden door politieke partijen programma's aangeboden, maar dat zijn meer uitdrukkingen van wenselijkheden. Niettemin, omtrent een zekere "kleur" van het kiezerskorps wordt men wellicht iets wijzer. En dit vooruitzicht wekt aandacht.

Er is overigens in het voorjaar het een en ander gebeurd, dat die aandacht nog verscherpt. De vorige regering (tien ministers van "links", zes uit de konfessionele hoek) werd "gedoogd" door katolieken en kalvinisten, waarvan ze afhankelijk was. De kern ervan werd gevormd door leden van de Partij van de Arbeid; maar ook als ze socialisten zouden heten zijn ministers, die zich socialisten noemen, nog geen socialistiese ministers. (En hetzelfde kan men gevoeglijk zeggen van kommunisten aan het bewind). Dit is des te minder waar omdat de atlantiese sociaal-demokratie sinds lang (laat ons zeggen sinds 1914) een reformistiese, hervormingsgezinde burgerlijke beweging is. Dit is geen schande, men kan zelfs vermoeden dat revolutionaire stromingen de wind niet mee zouden gehad hebben, als socialisten werkelijk naar gemeenschappelijke eigendom van de produksiemiddelen zouden hebben gestreefd. Maar wel kan men opmerken, dat de devaluatie, de ontwaarding van de naam socialisme het ideaal niet bepaald heeft gediend; en dat het ontstane misverstand een nodeloos bedrog met zich heeft gebracht. Niettemin vormde de PvdA een linkervleugel van het burgerlijke-demokratiese bestel. Hoe is die dan gevaren, en wat staat er verder op het spel?
Laat men allereerst konstateren, dat de regerende ploeg zich niet heeft onderscheiden van koalities, die voorheen (na de tweede wereldoorlog) de regeringen hebben gevormd. Het ging daarbij om een "harmonie-model", dat men misschien wat "korporatief" zou kunnen noemen, als men dat begrip zou ontdoen van fascistiese herinnerin-

gen. Het ging om de samenwerking tussen de bezittende bourgeoisie en het georganiseerde proletariaat, zoals in het hele Westen. Dat de staat een instrument is van de kapitalistiese maatschappij, van het systeem, is overduidelijk en zou ook niet anders kunnen zijn in een samenleving met privé-bezit der produksiemiddelen, een sterke rechterlijke macht op basis van de juridiese beginselen der bestaande maatschappij, een krachtige uitvoerende macht... en een zwakke wetgevende macht. Niet alleen dat deze laatste afhankelijk is van de wetsontwerpen, die een regering (zelf dus een exekutieve!) aan de kamer wil voorleggen, terwijl initiatieven van kamerleden schaars zijn, moeilijk te formuleren zijn en nog bezwaarlijker gerealiseerd worden. Maar in de historie van het parlementaire systeem is de volksvertegenwoordiging, krachtens haar ontstaan als konsultatief (raadgevend) orgaan altijd veel zwakker geweest dan de uitvoerende macht. Als het om staatsbelangen gaat beschikt een regering over een reeks van machts- en geweldmiddelen, om het parlement of verkiezingen buiten spel te zetten. De oude Wilhelm Liebknecht heeft in de vorige eeuw in zijn radikale periode al het spookbeeld opgeroepen van een kompagnie soldaten, die het hele parlement naar huis kon sturen, of naar de gevangenis. Kortom: het parlement kan wel een instrument zijn *van* de kapitalistiese maatschappij, maar niet *ertegen*. Het is een element van een staat, die allereerst het sociaal-ekonimiese en juridiese systeem moet beschermen, dus bijvoorbeeld de privé-eigendom van de produksiemiddelen.
Een terugblik op de vier jaar van het kabinet-den Uyl bewijst, hoezeer in de ekonomiese krisis van deze jaren de staat geroepen was om het partikuliere bedrijfsleven te ondersteunen. Terwijl in de bloeitijd de ondernemers vrij spel hebben wat investeringen, uitbreidingen, produksieschema's, het aantrekken van arbeidskrachten, de bestemming der winsten, de vlucht naar het buitenland enz. enz. aangaat, en daarvan aan niemand verantwoording afleggen... kloppen ze onmiddellijk bij de staat aan, als ze geld te kort komt, naar hun mening dan, voor een bepaald bedrijf. Er is een reeks van staatsorganen geschapen met geen ander doel dan miljarden over te hevelen naar de administraties van kapitalistiese ondernemingen, in de vorm van aanvullende lonen, aankoop van machines, modernisering van het apparaat, investeringen, subsidies (die voor export alleen lopen in de miljarden) zodat men voor dit jaar rekent op ongeveer dertien miljard (op een nationaal inkomen van tweehonderd miljard) die de staat heeft geïnd om ze over te maken aan de zakenwereld. Er zijn bovendien zovele methoden, om belastingfaciliteiten te verwerven, belastingen te ontduiken, vermogen te vormen met behulp van de staat, dat het gehele bestel een systeem is ten gunste van het voortbestaan van de kapitalistiese produksiewijze. Dat het dus bij de verkiezingen nooit kan gaan om socialisme of kapitalisme moet men zich heel goed realiseren. Men kan dit begrijpen, maar het is wel gewenst geen illusies te wekken.
De regering-den Uyl heeft er zich op laten voorstaan, meer dan andere kabinetten te hebben gedaan voor de zwaksten van de samenleving. Globaal kan dit wel het geval zijn geweest, er is inderdaad in lonen (niet in inkomsten, dat is nog iets anders, want daarin is de ongelijkheid toegenomen) naar grotere nivellering gestreefd in de onderste lagen. Niemand kan voorts ontkennen dat het gelukt is, ongeveer 1.250.000 kostwinners zonder werk aan een inkomen te helpen, voldoende om te leven op een bescheiden voet, soms zelfs behoorlijk. We hadden 250.000 erkende werklozen, 550.000 mensen die uitgerangeerd waren wegens beweerde "arbeidsongeschiktheid", geregeld elkaar

afwisselende 350.000 zieken en nog 100.000 anderen, natuurlijk afgezien van de bejaarden. De betrekkelijke vruchtbaarheid van een oud kapitalisties stelsel, dat eeuwen lang kapitalen heeft opgehoopt en vermeerderd door eksploitatie, met name door kolonisatie van arme volken met rijke grondstoffen, deze struktuur heeft tot nu toe baten opgeleverd, enerzijds door ontzaglijke akkumulatie van kapitalen, anderzijds door het mogelijk zijn van sociale maatregelen die voor de oorlog, in de zware krisis der jaren na 1930, nog niet te verwerkelijken waren. Maar men moet steeds wel bedenken: *kapitalisten produceren niets*. Alle produkten zijn het resultaat van aktuele arbeid. Alle gelden voor uitkeringen, mediese zorg, onderwijs, waterstaat enz. enz. worden voortgebracht door degenen, die arbeiden, stellig niet alleen in ons eigen land, ook in wat vroeger koloniën waren. Maar men behoeft waarachtig het kapitalisme niet dankbaar te zijn voor de kollektieve voorzieningen, die door alle werkenden worden mogelijk gemaakt. Dankbaar moeten de produktieve krachten dus hoogstens jegens elkaar zijn. Dat de staat de administratie van deze hulpverlening heeft ingekapseld in zijn systeem kan een bedrieglijke manoeuvre zijn!: in elke samenleving is zulk een voorziening nodig en mogelijk. Door buitenparlementaire akties, door geestelijke en etiese bewegingen, door bewustwording van het volk zelf worden zulke voorzieningen afgedwongen. Niets wordt ooit geschonken, er is voor gevochten.
Gaat men na wat de regering-den Uyl op dit gebied heeft geadminis-

treerd, dan is dat loffelijk voor een burgerlijke regering. Men kan weliswaar wijzen op al de miljarden die direkt of indirekt via de staat naar de partikuliere ondernemers zijn gegaan, onder andere ten bate van hun kapitaalvorming, en dat moge de werknemers van elk schuldgevoel ontlasten. Er blijft niettemin een "staat van dienst" in een krisis, en waartoe zou men dat ontkennen?
Maar de grenzen lagen nauwkeurig vast: zodra dit kabinet iets wilde ondernemen - een schijntje, maar toch iets dat symbolies geacht kon worden - op het gebied van de beperking der spekulatieve grondprijzen; de kontrole op de vermogensaanwas; de administratieve medezeggenschap in een bedrijf; de bestemming der willekeurig geplaatste kapitalen... zodra er maar een schijn was van inmenging in het kapitalistiese beheer, waartoe deze regering miljarden mocht bijdragen, plus justitie, politie en militaire macht... zodra er maar sprake was van "volkssoevereiniteit" rebelleerde de rechtervleugel van de koalitie juist voldoende om het hele kabinet met de kamer naar huis te sturen. Een klassieke illustratie van de dienstbaarheid van de staatsapparatuur aan het kapitalistiese systeem. Niet verwonderlijk, maar voor velen toch nog teleurstellend wat de hoge verwachtingen aangaat van de demokratie, om niet te spreken van het socialisme.
Men doet dus goed te weten wat men doet: de verkiezing is een opinie-onderzoek, en wie wil kan daarbij één of ander aspekt onderstrepen. Men verwachte er verder niet meer van, dan de machtsverhoudingen toelaten. En vooral moet men beseffen, dat alle grote veranderingen - zij het nog binnen de bestaande maatschappij - tot stand komen *buiten het parlement*, door de druk en de invloed van veranderingen in de zeden en in de gedachten, die zich pas veel later in wetgeving weerspiegelen. En door direkte akties, in bedrijven, op scholen, in gemeenten, in wijken, overal waar mensen samen komen en zich kunnen laten gelden. Terwijl men getuige was van de machteloze afgang van het kabinet-den Uyl slaagden de vakbonden er in door stakingen een groot deel te bereiken van hetgeen ze beoogden. De ekonomiese macht, in wezen in handen van de werknemers, kan beslissend zijn, mits de militaire macht geneutraliseerd kan worden in de binnenlandse politiek, een doel dat ook al moeizaam bereikt moet worden.
Tenslotte nog dit: het klassieke verschijnsel van een reaktie, die probeert van een ekonomiese krisis profijt te trekken door een *ideologie* in het strijdperk te werpen, heeft zich ook nu voorgedaan. Een roomse jurist, Van Agt, heeft de taak op zich genomen om met vrome uitspraken en sentimentele redeneringen een christelijk bolwerk op te bouwen, zij het op een modderig strand. Dat daarbij de abortus en de pornografie naar voren werden gebracht als baarlijke demonen is ook al konventioneel. Wie heeft er last van pornografie? Wie benijdt een vrouw dat ze verlost wordt van de nachtmerrie van een ongewenst kind? We zitten hier in de sfeer van de hysterie, de psychopatiese afwijking of de eenvoudige demagogie, onder het mom van religie, terwijl er geen zweem van bezorgdheid uit blijkt voor het geboren leven in een wereld van wanstaltige kernwapens, voor de ellende van vrouwen die tegen hun wil zwanger zijn, of voor een bezoedeld seksueel leven. Deze hele sfeer is verziekelijkt. En aldus heeft de kabinetskrisis, die is voorafgegaan aan deze verkiezingen, nog het nut gehad ons te doordringen van het feit, dat deze wereld geen basis kan zijn voor nieuwe, verheugende, levenskrachtige idealen. Men kan stemmen of niet, de werkelijke toekomst ligt in de akties in wijken, bedrijven, scholen, gemeenschappen, als zulke akties bevrijden en solidariteit bevorderen.

Anton Constandse

Is het parlementarisme uitzichtloos?

1) Geen slechter tribune om tot het volk te spreken dan die der Tweede Kamer, schreef Domela Nieuwenhuis eens in zijn HET PARLEMENTARISME IN ZIJN WEZEN EN TOEPASSING (1906). Met de media van die tijd zal dat een waarheid als een koe zijn geweest. Die media zijn inmiddels sterk uitgebreid (radio, t.v.) Nog immer worden ze -als vanouds- vooral beheerst door het Kapitaal. Ondanks de geweldige uitbreiding van de media is het dus voorstelbaar dat de stelling van Domela nog opgaat. Zo dit het geval mocht zijn, betekent dit dan dat we ook in de huidige situatie het parlement moeten afwijzen, en tot verkiezingsboykot aanzetten? Ik meen van niet.

2) Alvorens op de zaken in te gaan, moet ik eerst een korte historiese schets maken. Laten we beginnen als een sprookje.
Eens, lang geleden, heersten er absolute (soevereine) vorsten, en was er sprake van 'absolute monarchieën'. Deze vorsten regeerden naar willekeur. Als reaktie daarop ontwikkelde zich de idee van de 'constitutionele monarchie' (constitutioneel van constitutie is grondwet). De ontwikkeling van die idee houdt verband met de opkomst van de geldadel. Constitutie, grondwet, betekende in die tijden (± 1800) machtenscheiding, en wel de machtenscheiding die door de fransman Montesquieu grote bekendheid kreeg. Het gaat hier om de zogenaamde 'trias politica' (wat verwijst naar de griekse wijsgeer Aristoteles, die vond dat het bestuur van de staat uit drie delen moest bestaan), te weten:
a) de wetgevende macht (het parlement)
b) de uitvoerende macht (koning en zijn ministers)
c) de rechtsprekende macht.
Deze drie machten zouden elkaar in evenwicht moeten houden. Het opmerkelijke is dat de scheiding op tal van plaatsen is doorbroken (of niet doorgevoerd). In Nederland berust de wetgevende macht bijv. bij Koning en Parlement gezamenlijk. Daarnaast wordt eveneens gesproken van de 'vierde macht', het ambtenarendom.

3) De koning, de 'soevereine vorst', was in oorsprong met de hoogste macht bekleed. Het woordje soeverein betekent zoiets als 'hoogste macht'. Naarmate de macht van het 'volk' (de geldadel) in de loop van de geschiedenis toenam, boette het willekeurig handelen van de vorst aan reikwijdte in. Steeds meer kreeg het parlement over de gang van zaken in de staat te zeggen. De idee van de 'volkssoevereiniteit' kon doorbreken. Zou dit idee konsekwent worden uitgewerkt, en de fransman Rousseau deed dit, dan betekent dit het instellen van een regering van gekozen vertegenwoordigers, die met een bindend mandaat werken. Bindend mandaat wil zeggen, dat de kiezers hun vertegenwoordigers een bepaalde opdracht meegeven om die uit te voeren. Als de vertegenwoor-

digers dit niet goed doen, dan hebben de kiezers het recht deze vertegenwoordigers *direkt* terug te roepen (recall). Zo ver is het in het parlementarisme nooit gekomen, een reden waarom vanuit anarchistiese hoek het parlementarisme is gekritiseerd. Daar komt bij dat het parlementarisme zich heeft ontwikkeld vanuit de behartiging van kapitaalsbelangen, wat overigens nog immer haar bestaansgrond bepaald. Tevens vaart men onder het parlementarisme een koers, die gericht is op het ontkennen van de klassenstrijd. Van hieruit lijkt het parlementarisme voor de arbeidersstrijd een uitzichtloze zaak.

4) Rechtvaardigt deze politieke opzet, waarin de ontkoppeling van kiezer en sociaal individu heeft plaats gevonden, een verkiezingsboykot? In teorie - zeker de anarchistiese - wel. Hier uitvoering aan geven komt mij echter voor als het najagen van een illusie. Bovendien hebben we, ondanks het in 'onze kring' geuite tegendeel, wel degelijk meer te verliezen dan alleen ons stembiljet. Wie dit ontkent, geeft er blijk van zich volledig te hebben onthecht aan deze wereld. Dit kan op zichzelf een respektabele en mogelijke stellingname zijn. Thoreau verbleef enkele jaren in een bos om zijn burgerlijke ongehoorzaamheid gestalte te laten krijgen. Tolstoi deed iets dergelijks aan het eind van zijn leven. Gandhi onthechtte zich - om zeer politiek-principiële redenen -. Hoe verschillend de redenen en uitingen, in ieder geval ging het hier om een *totaal*-aktiviteit (voor korte of langere duur). Een verkiezingsboykot lijkt een verschraalde *deel*-aktiviteit.
Zeker, we hebben de wereld te winnen. Is voor dit laatste echter niet mēēr nodig dan een verkiezingsboykot? En met een variant: verkiezingsboykot of niet, het parlement zal voorlopig wel blijven bestaan, omdat het ekonomies stelsel niet door zo'n boykot van zijn stuk zal geraken. Overigens geef ik grif toe, mōcht 70% van de kiezers weigeren te stemmen, dān betekent dat het failliet van het stelsel. Maar wij zijn toch niet zō over het paard getild, dat we denken 70% van de kiezers met een oproep te bereiken, laat staan tot weigering te beïnvloeden. Zo'n verkiezingsboykot zelf hoort een aktiviteit te zijn, die valt in vele andere *massale* aktiviteiten. Die andere aktiviteiten zullen zich vooral op het ekonimies vlak moeten bewegen, willen we in het politieke vlak fundamentele wijzigingen teweeg brengen. Met andere woorden, de verkiezingsboykot hoort niet beperkt te blijven tot een anarchisties ritueel dat om de vier jaar wordt opgevoerd, om anarchisten de illusie te geven nog *ware* anarchisten te zijn.

5) Voorstanders van de verkiezingsboykot zullen het voorgaande de uitdrukking van een 'reformisties standpunt' noemen. Het wonderlijke is, dat ik mij daarvoor ondermeer op een uitspraak van Domela Nieuwenhuis kan beroepen, die waarlijk geen reformist was. Hij meent dat "wij niet zo dwaas zullen zijn om te ontkennen dat dit (het parlementair stelsel) niet de voorkeur verdient boven de autokratie (regering door ēēn persoon), maar als men het ons doet voorkomen als het laatste en hoogste woord der wijsheid, dan zijn wij zo vrij ons daartegen met alle kracht te verzetten".
Een dergelijk, op de praktijk betrokken standpunt nam ook het anarchisties getinte Nederlands Arbeids Sekretariaat (NAS) in. Vele jaren geleden (rond 1900), bij de opkomst van het instituut collektieve arbeidsovereenkomst (cao), verzette het NAS zich tegen dergelijke overeenkomsten. Het was begin april 1918 dat zij in zekere zin haar verzet opgaf. Het volgende sprak zij als haar mening uit. Het afsluiten van een cao tussen werknemersbonden en werkgeversbonden is *'niet in het waarachtige klassebelang van het proletariaat'*. Op grond van

parlementair

ze roepen ho tot hier en niet verder

roepen ho tot hier en niet verder

ho tot hier en niet verder

tot hier en niet verder

hier en niet verder

en niet verder

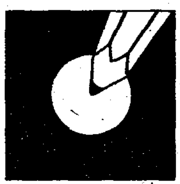
niet verder

verder roepen ze

roepen ze ho

roepen ze hosanna

roepen ze houzee

hein'77

'haar revolutionaire proletariese klassestandpunt' verklaarde het NAS zich tegen dergelijke overeenkomsten. Dit is het principiële uitgangspunt.
Daarnaast oordeelde het NAS 'dat de vakbeweging vóór alles een praktiese beweging was', waarvan de 'organen rekening hebben te houden met de realiteit van de maatschappelijke feiten'. Hierdoor, konstateerde het NAS, kon zij in een bepaalde richting worden gedreven, 'ongeacht haar principiële standpunt, ook met betrekking tot de contractuele overeenkomst betreffende de arbeidsvoorwaarden'. Op grond van de praktiese feiten in het maatschappelijke gebeuren, verklaarde zij 'dat ook de onafhankelijke vakvereniging, mede tengevolge van de machtsverhoudingen in het bedrijf, tot de afsluiting van een cao kan behoren mee te werken'. Dit is het betrekken van een principiëel standpunt op de praktijk. Bij dit punt wil ik even stil blijven staan.

6) Het hedendaagse politieke beeld leert dat een stembuszegen van links niet zal betekenen een radikaal omgooien van het roer. Als we dit dachten, zouden we bijv. vergeten dat er ook nog een 'buitenland' is, dat zal kunnen of willen ingrijpen. Laten we aan minder radikale dingen denken, zoals grondspekulatie. Op hoeveel - vooral roomse - bezwaren stuit bij de partijen van het behoud niet de schamele hervormingspoging inzake de grondpolitiek. Feitelijk is vast te stellen dat in de afgelopen 25 jaar de grondprijzen gemiddeld 600% zijn gestegen. Niet de arme boer maar de spekulant heeft hier van geprofiteerd. De roomse dwarsboom, dit keer onder aanvoering van eties-reak-

tionair Van Agt, heeft opnieuw over de weg gelegen om te voorkomen dat aan een dergelijke stijging halt zou worden toegeroepen. En dan spreek ik hier maar over één prijs. Daarnaast kunnen loonstijgingen wêl aan banden worden gelegd. Ik weet, het zijn evenzovele 'minimale zaken'. Maar als dáár nauwelijks mee af te rekenen valt, dan is er toch van een maatschappelijk-onthecht standpunt sprake, indien wordt gemeend in één klap de 'maximale zaken' te regelen. Het komt mij voor dat de geringe suksessen in 'minimale zaken' ons het inzicht moeten geven in de betrekkelijkheid van de te behalen resultaten, van welke strijd ook. De vraag dringt zich daarom op: is het waard om organisatories vermogen (geld en tijd) te besteden aan een boykot, die prakties geen effekt maar ook geen *zin* heeft? Tenzij je, voor wat die zin betreft, jezelf een anarchistiese kick wil bezorgen. Maar anarchisme is geen middel tot zelfbevrediging! Anarchisme hoort mede de teoretiese bepaling te zijn van prakties handelen. We zullen ons bewust moeten zijn dat teorie en praktijk uiteen kunnen lopen, nochtans op elkaar betrokken moeten zijn. Zelfs Bakoenin heeft iets dergelijks gesteld.

Bakoenin, zeker geen aanhanger van welke vorm van parlementarisme of jakobijnse reaktie dan ook, nam het op voor de overtuigde socialisten van de Parijse Kommune. Zij organiseerden zich als een jakobijnse reaktie, om de monarchale en klerikale reaktie te overwinnen. Deze vorm van organisatie verhoudt zich, door zijn elitaire karakter, niet met de grondbeginselen van het revolutionair socialisme (anarchisme). Bedoelde revolutionaire socialisten (anarchisten) hierover verwijten maken, kwam Bakoenin als onrechtvaardig voor. Hij zegt daarover: ".. er ligt een geweldige afstand tussen juiste theorieën en hun praktiese verwezelijking".

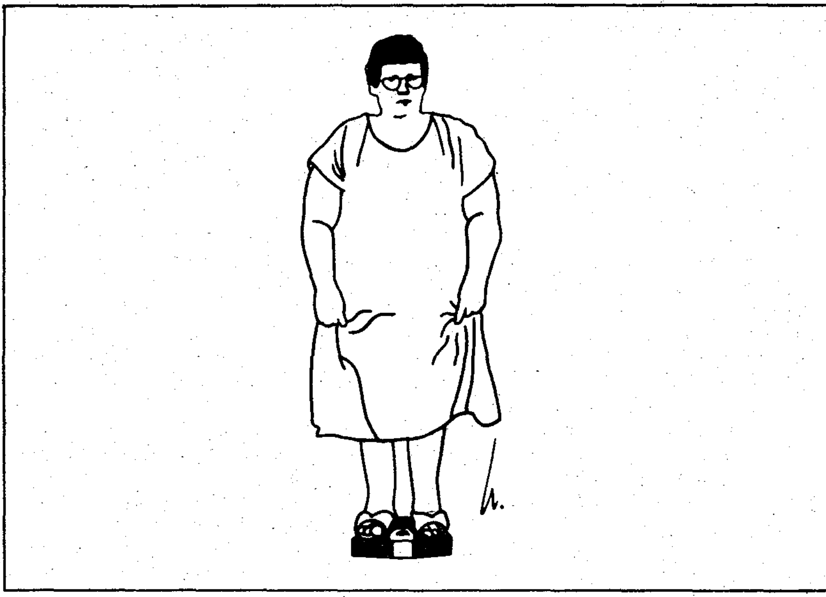
Het lijkt interessant om na te gaan of er een overeenkomst bestaat tussen deze benadering en die van Mao. De laatste onderscheidt bijv. hoofdtegenspraken van de grondtegenspraak. De grondtegenspraak berust op het onderscheid tussen bourgeoisie/proletariaat. Hiervan zijn een aantal hoofdtegenspraken afgeleid. Afhankelijk van de historiese situatie moet uitgemaakt worden wât eerst afgewikkeld moet worden. Stel dat het land bezet wordt door een vreemde fascistiese mogendheid. Die vorm van onderdrukking doet zich als een hoofdtegenspraak voor. Het is voorstelbaar dat, ondanks het bestaan van de grondtegenspraak tussen bourgeoisie/proletariaat, deze laatste twee zich nationaal verenigen om zich van de fascistiese overheersing te ontdoen. Pas daarna kan - als dat de laatste hoofdtegenspraak was - aan de opheffing van de grondtegenspraak worden gewerkt. De samenwerking van het proletariaat met de bourgeoisie tegen fascistiese overheersing is in schijnbare tegenstelling tot het gevecht, dat geleverd moet worden op grond van het bestaan van de grondtegenspraak. Er is dus sprake van een schijnbaar uiteenlopen van de juiste teorie en de praktijk. Niets is minder waar. De juiste teorie maakt dat je in verschillende praktiese situaties verschillende zaken te doen hebt. Maar je oriëntatiemoment blijft de 'juiste teorie' (die verwoord is in de omschrijving van de grondtegenspraak).

In andere termen zou ik zeggen: het anarchisme funktioneert als paradigma. Onder paradigma versta ik dan zoiets als 'oriënterende uitspraak' (verg. verder De As no. 24). Kortweg komt het door mij verdedigde standpunt hierop neer: men hoeft niet het ene te laten (=pleiten voor een analyse vanuit de idee der zelfbevrijding), om het andere te doen: - in ons geval - helpen voorkomen dat het politieke 'kompromis' te zeer ten voordele van rooms-liberale groepen werkt. Het politieke 'kompromis' krijgt, ontegenzeggelijk, mede door een stem-

busuitslag gestalte. Elke stem die niet op 'progressieve' partijen komt laat de stem die naar de partijen van het behoud gaat zwaarder wegen. Dat laatste dient ook de anarchistiese zaak niet!

7) In het voorgaande heb ik getracht de problematiek uit te zuiveren, die speelt in de bepaling van de houding voor of tegen een verkiezingsboykot. Daarbij heb ik mij niet voor een dergelijke boykot uitgesproken. Ook heb ik mij niet als een onvoorwaardelijke tegenstander van het parlementarisme opgesteld. Op dit laatste wil ik nu nader ingaan, omdat ik meen dat het 'parlementaire werk' in zoverre zin kan hebben, dat het bijvoorbeeld een ondersteunend moment kan zijn van het 'buitenparlementaire werk'. Gezien vanuit de 'beweging' hoort op het buitenparlementaire werk de nadruk te liggen. Dit werk heeft alles te maken met wat ik in De As no. 25 over het tema organisatie, 'burgerinitiatief' heb genoemd. Onder dit laatste moet mede worden verstaan het werk van allerlei aktie-, milieu- en buurtgroepen. Ook hoort daar in zekere zin de vakbondsaktiviteiten bij voorzover dit klassenstrijdelementen bevat.
Dit werk moet zijn ondersteuning krijgen op die plaatsen waar de politieke beslissingen worden gekook en genomen. Door het zo te stellen heeft het 'burgerinitiatief' zijn onschuldig karakter verloren. Vanuit die invalshoek heeft deelname aan het parlementarisme een inhoud gekregen, die het tot op dit moment nauwelijks had. Zelfs zou zijn te stellen, dat deze invalshoek principieel strijdig is met het parlementarisme, als men van mening is dat het parlementarisme de klassenharmonie tracht te bevorderen. Dit laatste is histories ongetwijfeld het geval geweest; niemand houdt iemand echter tegen de historie mee te helpen een wending te krijgen. Dat dit géén geïsoleerde aktiviteit kan zijn, daarover ga ik nu niet uitweiden.

8) Naast de bevordering van de klassen-harmonie moet het parlementarisme de legitimatiebasis verschaffen aan wetgeving; wetgeving die vaak indruist tegen de klasse-belangen van het proletariaat. Legitimatie is een ander woord voor aanvaardbaar maken. Een wetgevend orgaan (het parlement), dat gekozen wordt door alle mannen boven de 75 jaar, verschaft in onze kultuur aan een wet minder legitimiteit dan wanneer dat wetten-producerende orgaan gekozen wordt door alle mensen boven de 18 jaar. Wanneer het parlement minder gevaarlijk is geworden, mede door de inpassing van de grote arbeiderspartijen in het bestaande maatschappelijk stelsel, is men bereid het kiesrecht uit te breiden. De uitbreiding van het kiesrecht viel steeds op zulke momenten; het kiesrecht heeft dan ook nooit tot fundamentele veranderingen geleid.
Door het vergroten van de kiezersbasis, wordt tevens de legitimatiebasis vergroot. Of anders gezegd, de wil van het volk wordt zogenaamd mééer of beter tot uitdrukking gebracht. Dit is de reden waarom het houden van een volksreferendum (volksstemming over een bepaals onderwerp) wel eens wordt voorgesteld. Zo'n soort volksstemming kan een middel zijn om de legitimatiebasis uit te breiden. In een burgerlijke maatschappij komt de uitwerking daarvan veelal neer op 'bedrog'. Een ander woord voor 'bedrog' is manipulatie. Een ieder stelle zich het volgende voor: we staan aan de vooravond van een stakingsperiode. In plaats van de rechter zal het volk worden geraadpleegd of de staking al dan niet door mag gaan. De vraag is uitsluitend met voor of tegen te beantwoorden. Deze vraag wordt gesteld in termen van: "bent u voor of tegen het in de sloot laten vloeien van miljoenen liters melk, die tengevolge van de staking niet kunnen worden verwerkt?". Weinig verstandige mensen zullen hier vóór zijn. Dus zullen bijna alle verstan-

dige mensen tegen de staking zijn. Het optreden - desnoods gewelddadig - tegen stakers kan nu worden gewettigd met een uitspraak van prakties het hele volk over deze kwestie.

9) In feite krijgen parlementsverkiezingen hoe langer hoe meer het karakter van zo'n referendum. Het kiezen komt neer op het je uitspreken voor of tegen een bepaald partijprogramma, dat op een slogan-achtige wijze is verwoord. Rechtvaardigt dit alles een konsekwent antiparlementarisme? Ja, als dit betekent dat er een beter stelsel voor in de plaats wordt gesteld; laat ik dat kortheidshalve de Kommune noemen. Neen, als dit betekent dat er een kwalijker stelsel voor in de plaats wordt gesteld; zoals korporatieve of fascistiese stelsels. En laten we twee dingen duidelijk zien:
a) zeker konfessionele en liberale partijen zullen *niet* de Kommune in willen stellen;
b) deze partijen - en zeker roomse - zullen nauwelijks bezwaren hebben tegen een afglijden naar kwalijker stelsels dan het parlementaire (tenminste zo leert de geschiedenis).
De parlementaire demokratie zal, óók voor anarchisten, steeds *aksielijn* moeten zijn. Hier wordt onder verstaan, dat met minder dan de parlementaire demokratie geen genoegen wordt genomen. Tevens zal er echter een bereidheid bestaan de parlementaire demokratie voor fascistisatie (een afglijden naar fascisme) te behoeden. Dit hoeft ons niet te doen vergeten dat de heersende klasse zich konsekwent richt op het in evenwicht houden van konflikten, of wel aanstuurt op het 'parlementariseren' van konflikten. Parlementariseren heeft tot doel konflikten te 'neutraliseren'. Met dit laatste wordt bedoeld, dat men poogt voor te stellen alsof konflikten eigenlijk geen (klasse-)politieke maar 'techniese' konflikten zijn. Elke socialist, die zich tot het parlementaire werk heeft laten roepen, belast zich met de plicht het politieke, en daarmee het klasse-, karakter van konflikten bloot te leggen. Wat in die zin voor socialisten geldt, gaat zeker op voor

anarchisten! Langs die weg wordt het *politieke-*, inplaats van het kwasi-techniese, karakter van het parlement (of de gemeenteraad) weer benadrukt. In die zin hoeft het parlementarisme geen uitzichtloze zaak te zijn, juist waar het ondersteunend kan werken t.a.v. aktiviteiten, die op het ekonomies vlak door de vakbeweging worden ondernomen.

10) Dat je je verwachtingen in dat werk niet te hoog moet spannen, daarvan was zelfs een volbloed parlementariër als Troelstra overtuigd. In diens brochure *De sociaal-demokratie na den oorlog* (uitgave van 1921) stelde deze: "Als antwoord op de vraag aangaande de verwachtingen stel ik voorop, dat de hoofdzakelijke macht van het grootkapitaal niet ligt *in*, maar *buiten* het parlement. Buiten, in de grote banken, de trusts, de centra van het bedrijfsleven, daar beschikt men over de voornaamste bronnen van het volksinkomen. Daar wordt aan de touwtjes getrokken van het veelkleurige marionettenspel, waarop in zo menig geval zowel het plechtig gedoe der regeringen als het drukdoenig beweeg der parlementsleden neerkomt". "Als de sociaaldemokratie zich voor haar tegenwoordige strijd *alleen* tot het parlement moest beperken, dan nam ik mijn pensioen", zo bekende Troelstra in de genoemde brochure.

11) Inmiddels is er veel veranderd. Troelstra stelde nog dat socialisme en demokratie onafscheidelijk aan elkaar verbonden waren. Wezenlijke demokratie achtte hij alleen op grondslag van kollektivisme mogelijk. Onder kollektivisme verstond hij het maatschappelijk bezit van de produktiemiddelen. Wie tegen dit kollektivisme ageert, die ontzegde Troelstra het recht zich op de demokratie te beroepen.
De verovering van de politieke macht zag hij als het naaste doel van de proletariese revolutie. Het woordje 'revolutie' betekende bij hem: vervanging van het bestaande regeerstelsel door een ander, hetwelk meebrengt, dat de leiding van de staat overgaat van een heersende aan een tot nog toe overheerste klasse. Het revolutionaire optreden zal mede gepaard gaan van 'direkte aksie', aldus Troelstra, die in onze tijd door menig PvdA-er vergeten schijnt. En niet alleen vergeten, in principe ook bestreden.
Ik denk hier aan mensen van het type Van den Doel, die door een partijgenoot (Stan Poppe) een verblinde ekonoom wordt genoemd. Deze en andere ekonomen zetten in hun 'vakmatige verblindheid' een 'kruistocht tegen de vakbeweging' op. Van den Doel wordt door Stan Poppe verweten niet te beseffen, 'dat een levenskrachtige vakbeweging tevens de voorwaarde is voor de macht van de sociaal-demokratie'. "niet één keer in de vier jaar in het stemhokje, maar iedere dag op de werkplaats en bij de direkte belangenbehartiging in de woonplaats wordt de voornaamste grondslag gelegd voor de omvorming van de samenleving. Solidariteit leg je niet bij wet op, maar wordt geleerd in de praktijk" (Stan Poppe). Het is niet nodig je als anarchist tot een volbloed sociaaldemokraat te bekeren om te weten aan welke kant je hebt te staan. Het is vervolgens overduidelijk dat je in je medewerking aan het parlementaire stelsel géén anarchist kunt zijn. Je kan niet zeggen: ik heb âls anarchist gestemd, want dan zou je niet gestemd hebben! Maar je kan wel zeggen: als anarchist ben ik tevens socialist en anti-fascist. Je kan dus zeggen: als socialist en antifascist heb ik mijn medewerking aan het parlementaire stelsel verleend, heb ik mijn stemgedrag bepaald. Dit standpunt ben ik bereid op bovenstaande gronden te verdedigen, omdat het een principieel standpunt is, betrokken op de praktijk.
Thom Holterman

Anarchisme diskussie

Is in de vorige diskussiestukken van Hans Ramaer, Boudewijn Chorus en Thom Holterman o.a. de inhoud van de maatschappelijke strijd, de stellingname van de enkeling daarbij en de verschillende stromingen binnen het anarchisme ter sprake gekomen, hier wilde ik de verhouding individu en maatschappij onder de aandacht brengen aan de hand van enkele ideeën van Bakoenin die nogal eens op de achtergrond dreigen te geraken.
Hij stelt dan dat elk mens bij zijn ontstaan en zijn gehele verdere ontwikkeling bepaald wordt door een menigvuldigheid van omstandigheden van materiële en sociale aard en door het handelen van allerlei mensen en groepen. De grootste afhankelijkheid heeft hij echter jegens de natuur in haar geheel. Van de natuur kan hij zich leren bevrijden door de kennis en de doordachte toepassing van gevonden regels en wetmatigheden. En alleen maar tot op zekere hoogte: bij ondoordachte toepassing kan hij alleen maar zichzelf vernietigen. Maar de bevrijding van de natuur is een andere dan de bevrijding van het willekeurig juk van omstandigheden en van mensen. Van het eerste leert hij zich bevrijden door wetenschap en arbeid, van het tweede door revoluties. Zo komt hij dan tot deze materialistiese invulling van het bevrijdings- en het vrijheidsbegrip: het is de heerschappij over alle uiterlijke dingen, gegrondvest op het relevante bekijken van de wetten der natuur en zij is de anafhankelijkheid van mensen jegens despotiese aanspraken en handelingen van andere mensen. In God en de Staat noemt hij drie grondprincipes die de voorwaarden vormen voor alle menselijke - individuele en kollektieve - ontwikkeling: de menselijke animaliteit, het denken en de wetenschap, de verontwaardiging. Voor de volledige uiteenzetting hiervan verwijst hij naar de Aanhang, die als titel heeft Philosophische Betrachtungen. Op elk principe ga ik nader in.

De komst van de mens is onverbrekelijk verbonden met de geschiedenis van het leven. Hij vormt de laatste fase in de ontwikkeling van het dierlijk leven. Bakoenin legt sterk de nadruk op de lotsbepalende fundamentele afhankelijkheid van een mens, van alle menselijk leven en handelen van het natuurlijk miljeu waarin hij geplaatst is en dat beheerst wordt door een aantal universele drijfkrachten van mechaniese, fysiese en chemiese aard, waar hij als enkeling en als soort geen vat op heeft en die hij weliswaar kan leren beheersen maar alleen als hij bepaalde grenzen niet overschrijdt. Een mens is niet de heer van het heelal, integendeel hij is een slaaf van onvrijwillige op hem inwerkende universele drijfkrachten. Maar alleen de mens, en elk mens, kan zich vanuit de hoogte van zijn abstraktie zelf bekijken als objekt zonder dat hij overigens iets kan veranderen aan die universele drijfkracht. Wel komt hij zo tot zelfbewustzijn en daarbij ontwikkelt hij op den duur een machtig instrument: de taal. Hij kan daardoor ook de valse schijn ontwikkelen dat hij onafhankelijk is, maar nimmer is een mens een wezen voor zich dat buiten de materiële wereld zou kunnen bestaan. De natuur heeft alle levende wezens, ook mensen, in sla-

venketens geslagen van ontbering, honger, koude, dag en nacht, jaargetijden, droogte, natuurrampen. En daarom is de angst de grondslag van elk levend wezen. Bij dieren. Ook dus bij mensen. Met dit soort hier zeer verkort weergegeven denkwijzen loopt Bakoenin duidelijk vooruit op allerlei ontwikkelingen in de existentiefilosofie en de ontwikkelingspsychologie. Met de beklemtoning van de natuurlijke lotsbepaaldheid van elk mens legt hij in feite de grondslag voor een etiek en een rechtsleer die zich baseert op de natuurlijke onverantwoordelijkheid van een mens. Alleen langs deze weg laat zich een zuiver humane en sociale moraal opbouwen. Bakoenin ontkent danook dat hij met deze aanval op de gangbare verantwoordelijkheidsteorieën de moraal als zodanig ondergraaft.

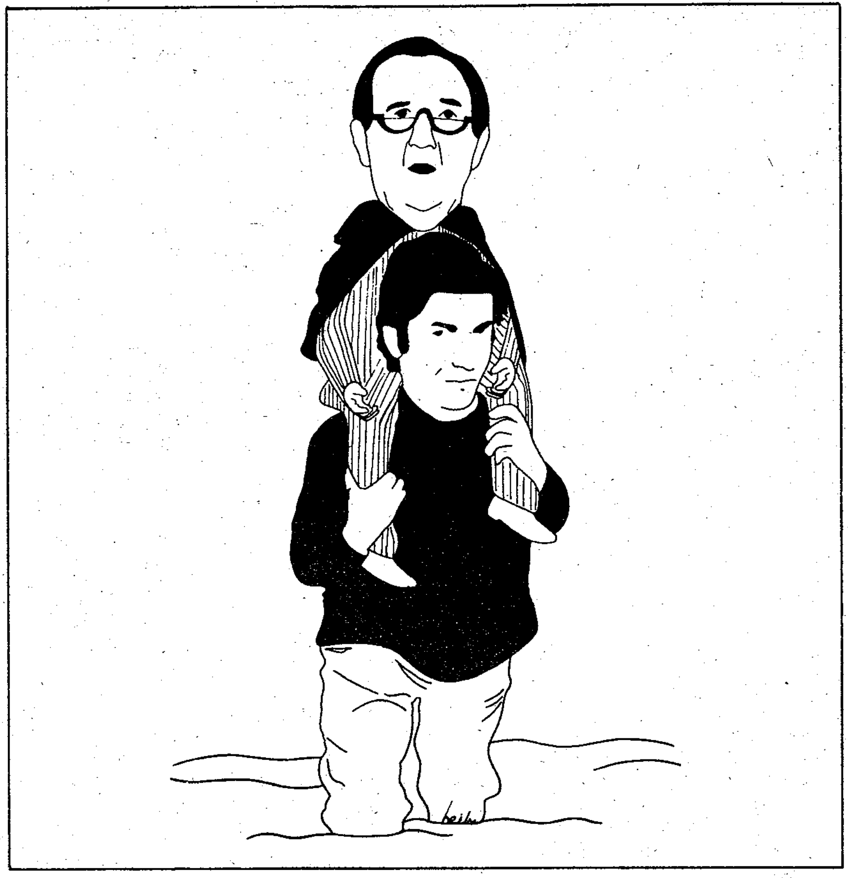
INDIVIDU EN GEMEENSCHAP

Wel beaamt hij, volmondig, dat zijn konseptie de teologiese en metafysiese en de daarop stoelende juridiese fikties van de menselijke vrijheid, waardigheid en verantwoordelijkheid ondergraaft. Zij sluiten elkaar uit: de eerste moraal kan alleen tot stand komen onder radikale vernietiging van de fikties van de tweede, die door een trotse ontkenning van natuurlijke afhankelijkheden tot begripsvervorming over mensenwaarde en vrijheid komt die uitloopt op goddelijk despotisme, oorsprong van menselijk despotisme. Bakoenin stelt dat we bij onze bevrijding van de natuurlijke afhankelijkheden verder gevorderd zijn dan bij die van de menselijke afhankelijkheden. Want het is ons dank zij veel uitvindersgeest gelukt om de aarde zo te veranderen (het wiel, het vuur), dat levende wezens er kunnen blijven leven.
En dat geschiedde door observatie van hoe alles werkt, door vermeerdering van kennis en de juiste toepassing ervan in dienst van het leven. Die bevrijding is uitsluitend eigen aan de mensensamenleving.
Maar wat de priesters en de metafysici hebben gedaan is ons uitzicht hoe de dingen werkelijk werken te ontnemen. Aansluitend bij de angst, als grondslag van alle levende wezens, maakte de kerk de angst tot kern van alle godsdienst. Daarbij werden de natuurwetten uitingen van de goddelijke wil, met de godsidee werd de tegenstelling tussen geest en materie gemaakt, dan volgt de gelijkstelling van natuur en materie, daarna de strijd tegen het natuurlijke en het materiële, en uiteindelijk kiest de mens voor de strijd tegen zichzelf en vestigt hij zijn eigen politieke en sociale slavernij, waarin hij fiktieve vrijheid en verantwoordelijkheid beleeft.
Zo moet een mens zich bevrijden van een drievoudig juk: van de uiterlijke natuur, van de autoritair opgebouwde sociale en kulturele strukturen en hij moet zich bevrijden - in de "Empörung", de verontwaardigde opstand - van de vervreemde individualiteitsgevoelens.
Met deze visie dat een geïsoleerd individu, een enkeling niet bestaan kan, hetzij dan als een filosofiese abstraktie die aan geen enkele werkelijkheid beantwoord, loopt Bakoenin vèr vooruit op moderne wijsgerig-sociologiese en sociolinguistiese stromingen. Het begrip individu, de tegenstelling tussen individu en gemeenschap, dit alles is een produkt van de vervreemding. Een mens is altijd mens-met-omgeving. Het geïsoleerde, absolute individu van de idealisten moeten we opruimen, stelt Bakoenin, want in al deze opvattingen is het uiteindelijke doel van het individu altijd hijzelf, en hijzelf alleen. Omdat hij materieel en moreel eigenlijk niemand nodig heeft, moet hij onvermijdelijk een uitbuiter van andere geïsoleerde individuen worden. Deze visies zijn reaktionair en het is een heel karwei om de mensen daarvan te helpen bevrijden, want vervreemding gaat gepaard met oneigenlijk, onecht, vervalst bewustzijn. Pogingen om de vervreemding in de

subjekten (van de natuur, van henzelf, en van anderen) vanuit het zicht van de enkeling op te heffen, zijn dan ook tot mislukken gedoemd.
Dat Bakoenin de vervreemding in verband brengt met de sociaal-kulturele manipulaties van maatschappelijke en godsdienstige instituties, die inhaken op de angst als grondfenomeen van elk levend wezen is een gedachtengang, die momenteel sterk benadrukt wordt door allerlei psychologiese en psychiatriese richtingen die doorgaans ook een stevig maatschappelijk engagement voorop stellen (radikale psychiaters, anti-psychiatrie, verplegerskollektieven) ook bepaalde stromingen in de gestalt-terapie. Alles wat er met een mens gebeurt speelt zich af in relaties, in interaksies, in transaksies van totalisering.
Met het aanvaarden van de angst als grondslag van alle menselijk leven en handelen geeft Bakoenin een duidelijke beklemtoning van de non-rationele (buiten-rationele, boven-rationele) aspekten van het menselijk doen en laten en van de non-rationele manier waarop met deze angst wordt omgesprongen door de sociaal-kulturele instituties.
Het is deze gevoeligheid voor de affektieve kanten van het menselijk bestaanswijzen die in het anarchisme in het algemeen voorhanden is, en die - als het goed is - op generlei wijze dient te leiden tot minachting of uitsluiting van de werkzaamheden van het verstand en van de rede. Integendeel het aanvaarden van deze non-rationele aspekten kan leiden tot nieuwe visies, die bij benadering rationeel verwoord kunnen worden, op het menselijk bestaan.

REVOLUTIE IN HET DENKEN

Eind 19e eeuw en rondom de eeuwwisseling doet zich bij vele groepen een grote onvrede voor met de kriteria en toetsmiddelen, die het westers denken hanteert op tal van levensgebieden. Vooral de kunstenaars zetten deze kritiek in: voorop de literatuur, de beeldende kunst en de muziek. Maar deze kritiek heeft enorme gevolgen voor de ontwikkelingen in de wetenschap, de wijsbegeerte en de wetenschapsteorie. Ontwikkelingen die nu nog merkbaar zijn.
Vormden in de 17e en 18e eeuw de wetenschap en het gezonde verstand de mijlpalen voor de vooruitgang en voor een betere samenleving, doordat zij de grote bijdragen leverden om het sinds de middeleeuwen heersende wereldbeeld, dat door de kerk gevoed werd, te weerleggen, - nu, eind 19e eeuw, - wordt het naturalisme en het positivisme zelf onder schot genomen. De impressionisten en de poètes maudits stellen dat een voorwerp of een situatie op zichzelf niets is, maar een teken van iets of een symbool. De emotionele ervaring bij de beleving of de uitdrukking ervan is een belang van de eerste orde. De kunstkriteria die sinds de Renaissance gelden worden opzij gezet en men grijpt terug op andere kulturen (oosterse en primitieve). Bij van Gogh en de impressionisten de oosterse prentkunst, bij Gauguin exotiese paradijsen, bij Picasso afrikaanse primitieven. De kunstenaars leveren kunst die steeds minder voorstellingen bevat die met de rationele logika te begrijpen zijn, de dichters (Baudelaire voorop) ontdekken geheel andere mogelijkheden met de taal en proberen in taal te doen wat schilders in vorm en kleur kunnen uitbeelden: het zichtbaar maken van het onzichtbare (Paul Klee). Het afbeelden van de werkelijkheid maakt plaats voor een door de kunstenaar verbeelde werkelijkheid die de toeschouwer, en ook hijzelf, weer terug moet vertalen. Ook in de muziek zien we het aan de orde stellen van alle tot nu toe geaksepteerde ordeningsvormen (oktaven en intervallen, maat en ritme, mineur en majeur) en dit loopt uit op een opheffen van de tonaliteit, waarmee in feite de relatie van de melodiese lijn met een centrale toon wordt

opgeheven. Er ontstaan ingewikkelde polyfone weefsels, die op klank-geworden chaos lijken. Op al deze terreinen van de kunst laat men a.h.w. zien, dat ordening ook anders kan: dat zij vanuit de subjektiviteit andere gestalte krijgt en dat zij daarbij andere wegen kan inslaan dan die van de rationele logika. Het verst hierin gingen de dadaïsten, zij belichaamden door hun anti-kunst en vooral door hun roerig optreden het verzet tegen de verstandskultuur en verbonden daarmee aan het anarchisme verwante leef-, denk- en strijdwijzen met een intensief maatschappelijk engagement. Juist op de politieke verdeeldheden spatte de zaak na een achttal jaren uiteen, vooral ook daar André Breton in kommunistiese richting koerste. Vanaf dat moment is hij de aanvoerder van de surrealisten. Zijn drie manifesten over het surrealisme hebben de inhoud van de surrealistiese beweging in hoge mate bepaald (de werkelijke gedachte wordt voortgebracht buiten kontrole van de rede), maar werden ook geschreven om de plaatsbepaling tegenover het marxisme van de jonge Sovjet-Unie te verhelderen. In 1926 verwerpt hij de diktatuur. In 1935 breekt hij met de SU als de verenigbaarheid van het surrealisme en het kommunisme niet mogelijk is en de russisiese leiders het realisme verheerlijken en al het andere als

burgerlijk en dekadent veroordelen. Breton was een bewonderaar van de nieuw ontstane wetenschap van de psychoanalyse. De werking van onbewuste psychiese mechanismen, de sexuele interpretaties en de afwijzing van de heersende sexuele moraal, de inhouden van de droomwereld, de nieuwe interpretatie van zenuw- en geestesziekten- dit alles sprak de surrealisten bijzonder aan en zij gebruikten deze inhouden op hun eigen wijze om de werkelijkheid te verbeelden. Vooral bij S. Dali zien we een gebruik van freudse vondsten op weinig dogmaties-analytiese wijze. Overigens hebben zowel Breton als Freud hun beweging van leerstelligheid voorzien en voortdurend mensen getoetst op hun zuiverheid. Dit leidde tot allerlei uitstoting, dan wel tot het vrijwillig verlaten van de beweging (Adler, Stekel, Reich, Rank, Ferenczi). Freud was ook een allesbehalve maatschappelijk bewogen man en werd door de studentenbeweging terecht beschouwd als een vertegenwoordiger van de burgerkultuur, die er meer aan gelegen was mensen opnieuw te leren aanpassen aan de bestaande kultuurpatronen dan hen te leren die patronen te veranderen. De kombinatie: breken met de rationele logika - dogmaties kommunisme - dogmatiese psycho-analyse is dus duidelijk gebleken niet te kunnen.
Bij de verdere ontwikkeling is echter gebleken dat overal waar het marxisme en de psycho-analyse zijn dogmaties en burgerlijk karakter verliezen, er een zeer goed verbond mogelijk is, dat zeer bevruchtend en misschien ook wel korrigerend kan inwerken op anarchistiese visies t.a.v. de persoonlijke vrijheid en de maatschappelijke revolutie.

BEWUSTZIJN

Vooral onder de invloed van dogmaties-marxistiese opvattingen zijn we gewend geraakt de zelfanalyse (benadrukking van het persoonlijk aspekt, van het individu-zijn) en de maatschappijanalyse (de zich van de onderdrukking door de maatschappelijke orde vrijmakende mens in de klassenstrijd) als tegenstellingen te aanvaarden en de zelfbezinning als een burgerlijke vorm van bewustzijn te beschouwen. Dat is elke bewustzijnsvorm die dekking zoekt in bepaald taalgebruik zonder de maatschappelijke oorzaken van persoonlijke onmacht te kunnen of te willen herkennen, dan wel niet in staat is of weigert de dingen in hun maatschappelijke samenhang te zien.
Het "werken aan de innerlijke ervaring" en de op "maatschappij-analyse gerichte ervaring" en het daarmee korresponderend aktivisties optreden behoeft m.i. niet als tegengesteld ervaren te worden. Het zijn de uitwassen die fout zijn, de uitwassen zijn nader ontwikkelde redukties van een der kanten van het menselijk bestaan: de zelfrefleksie die leidt tot puur met jezelf bezig zijn, tot een steeds verdere verstrengeling in de egotrip hoe kosmies en religieus die ook ervaren wordt (maar vanuit een volle bestaanswijze als vervreemding wordt ervaren) is net zo ongewenst als de redukties van een vol menselijk bestaan tot een klasse-dier dat de regels van de in dogmatiek verstrikte hoofdman goed moet kunnen opzeggen.
Beide leiden tot vals bewustzijn, beide zijn produkt van de vervreemding. Een mens kan de vervreemding opheffen - die van zichzelf, die met de ander, die met de natuur en de samenleving - als hij tracht op generlei wijze te leven vanuit maar één kant van zijn bestaanswijze, als hij goed oog houdt op zijn affektieve huishouding, onder fundamentele verandering van de maatschappelijke ordening.
Als de wisselwerking, de interaksie wegvalt tussen subjekt en objekt of tussen subjekt en groep dan wordt òf het subjekt het soevereine (dat zelf zijn objekt schept), òf het objekt, de groep wordt het alenige (dat zijn eigen subjekten schept). Beide zijn vormen van ver-

vreemding, waarbij mensen en dingen onder de heerschappij van macht worden vervormd.
Naast de aandacht voor de ontwikkeling van vormen van nietdogmaties marxisme (A.Gramsci, G.Lukacs, K.Korsch, H.Marcuse, J.P.Sartre, H. Lefebvre, R.Garaudy, R.Haveman, M.Machovec, M.Markovic, E.Mandel, P.A.Baran, om er maar enige te noemen) en de ontwikkeling van allerlei vormen van neo-psychoanalyse (radikale psychiaters, anti-psychiaters, existentiële psychiaters, verpleegkollektieven etc.) moet het anarchisme zich ook meer dan voorheen bezighouden, althans minstens de ontwikkelingen volgen, op het punt van de wetenschapsteorie en de taalwetenschap. Vooral ook van daar uit wordt mede opnieuw de relatie tussen de enkeling en de strukturen, en de op wisselwerking berustende verandering van beide, onder de loupe genomen met inachtname van de veranderende inzichten in de rationele kenvormen en wat rationele kennis is. Ook hier heeft het neo-marxisme van de Frankfurter Schule veel werk verricht, dat vooral bij J.Habermas uitloopt op een verdieping van interaksiemodellen en een hertaxatie van de psychoanalyse. Met de kennisteoretiese opvattingen van K.Popper zal een anarchist minder moeite hebben dan met zijn maatschappijopvattingen, maar P. Feyerabend heeft Popper's relativisme op de juiste wijze konsekwent doorgetrokken op basis van een linksradikale maatschappijvisie. Het is niet uitgesloten, zegt hij, dat onze wetenschapsbeoefening een moderne vorm van hekserij is, waarbij ons, logies systeem net zoveel magies karakter vertoont als de primitieve volkeren in hun riten leggen. Het samengaan van surrealistiese ken-, verstandhoudings- en uitdrukkingsvormen, - waarbij de grenzen van wat wij rationeel noemen tot aan de uiterste rand van het menselijk begrip wordt verlegd - met sociaalrevolutionaire visies op veranderen van de kapitalistiese strukturen en organisatievormen is vanuit een anarchistiese optiek gezien niet zo een groot probleem. Alleen al de eksplosieve lading die opgesloten ligt in de ideeën van vrijheid en gelijkheid, vooral ook bij Bakoenin, is een doorbreking van de rationele logika die voor hen die minder gevoelig zijn voor de affektieve kanten van onze bestaanswijze moeilijk te verteren is. Hiermee wil niet gezegd zijn, dat anarchisten surrealisten moeten zijn of irrationalisten (met al zijn gevaarlijke valkuilen!), maar wel dat zij een beter besef kunnen hebben van fundamenteel-emotionele bestaanskanten (voorop de angst), die nauwelijks door klassenstrijd worden opgeroepen maar die juist een aanknopingspunt vormen voor autoritaire maatschappijvormen om er maatschappelijke konteksten mee te scheppen, die vervreemdend werken.
Simon Radius

VERKIEZINGEN

Hein van Schendel, beeldagitator van De As, ontwierp een viertal alternatieve verkiezingsprenten (afgedrukt in dit nummer) die verkrijgbaar zijn als raambiljet en als postkaart. De affisches kosten ƒ 3,50, de kaarten ƒ 1,25 per vier stuks. Alles te bestellen via giro 2553850 van Pamflet, Groningen.

Boeken

BOERENVERZET

Onlangs verscheen bij de SUN de vertaling van Gerrit Huizer's proefschrift over het boerenverzet in Latijs-Amerika. Het is (gelukkig) geen abstrakt wetenschappelijke benadering van de plattelandsproblemen van Latijns-Amerika geworden. Huizer gaat uit van zijn eigen ervaringen en van de geschiedenis van enkele grote boerenorganisaties (met name die in Mexico en Bolivia).
Rode draad door het hele boek is de doorbreking van de mythe van de "weerstand tegen verandering", die door veel onderzoekers wordt gekarakteriseerd als inherent aan de mentaliteit van de plattelandsbevolking. Wantrouwen en apatie blijken voor veel ontwikkelingsprojekten een belangrijke belemmerende faktor te zijn. Huizer geeft echter aan, dat dit wantrouwen veeleer een gevolg van en een reaktie op de "kultuur van de onderdrukking" is, dan een 'mentaliteit'. Als zodanig kan het dan ook dienen als uitgangspunt voor een radikale boerenbeweging. Hiervoor is het noodzakelijk bepaalde "kontrapunt-elementen", fundamentele grieven van de boeren, te herkennen. Enkel als deze grieven worden onderkend, kan er ruimte komen voor mobilisatie van de boeren en kan het eeuwenoude wantrouwen worden doorbroken. Rondom dit centrale punt vinden we de eigen ervaringen van Huizer, de geschiedenis van verschillende boerenverzetsbewegingen en hieruit gedistileerde algemene kanttekeningen over boerenorganisatie en de revolutionaire perspektieven hiervoor. Voor wat dit laatste betreft is Huizer niet pessimisties: de toenemende verstarring van de plattelandselite zal de boeren steeds meer radikaliseren.
Ik noemde het gelukkig dat het geen kil en abstrakt beschouwend geheel is geworden. Het maakt het boek zeer leesbaar en boeiend. Toch heeft deze benadering een belangrijk nadeel: vrijwel alles blijft steken in een *beschrijving*, van een analyse is nauwelijks sprake. Zo ontbreekt er bijv. een analyse van de rol van het platteland in de Latijsamerikaanse ekonomie, de klassenopbouw en de rol van het buitenlandse kapitaal. Hierdoor komen veel aangestipte problemen en ervaringen min of meer in de lucht te hangen. Zo worden er bijv. veelvuldig voorbeelden aangedragen van de neutralisatie van radikale boerenbewegingen door de middenklasse, zonder dat er gezocht wordt naar oorzaken hiervan. We krijgen zo een buitengewoon uitgebreid pakket feiten en historiese kennis, maar er wordt hiervoor geen algemeen kader aangegeven. (Ferdie Westen)
(G.Huizer, Boerenverzet in Latijs-Amerika; SUN/Nijmegen, 1976; prijs f 17,50)

DE SPROOKJES VAN DOMELA

Er was eens een hond die Plebs heette. Iedere dag gooide zijn baas Mammon hem in het water. Als de hond op het punt stond om te verdrinken, werd hij door Mammon gered en Plebs was zijn baas dan ook erg toegewijd. Tot Plebs op een dag besefte dat Mammon helemaal niet van hem hield en wegliep.
Dit sprookje van de slimme hond is één van de vele die Domela Nieuwenhuis in zijn redevoeringen gebruikte. Het maakt nog eens duidelijk hoe sterk moralisties gekleurd het anarchisme van rond de eeuwwisseling was en hoe sterk Domela altijd iets van een profeet

heeft gehad. In 1903 verzamelde Domela tientallen van dergelijke vertellingen; arabiese, russiese, hongaarse en franse fabels, sprookjes en verhalen die in twee delen werden uitgegeven. Ze zijn nu deels herdrukt door AQ (Anarchisties Kollektief Utrecht) en dat is een goed initiatief, want ook anarchisten hebben hun nostalgiese uurtjes. Niettemin hoop ik dat onze vrienden van het AQ het niet bij deze volksvertellingen laten. Tenslotte heeft Domela mééér gedaan dan sprookjes verteld (HR)
(F.Domela Nieuwenhuis, Vertellingen voor het volk; AQ, postbus 411, Utrecht; prijs f 9,50. Verspreiding: Bas Moreel, Nobelweg 108, Wageningen)

BAKOENIN BIOGRAFIE

Wie het levensverhaal van iemand wil schrijven, kan daar verschillende metodes voor gebruiken. In het onderhavige geval heeft Arthur Lehning, daarvoor in het bijzonder bijgestaan door Jaap Kloosterman, het levensverhaal van Michael Bakoenin als een kaleidoskoop bestaande uit tijdsdokumenten samengesteld. De tekst van dit lijvige boek - een kleine 400 pagina's - bestaat uit brieven van Bakoenin aan anderen, van anderen aan hem, van anderen over hem.
Deze dokumenten zijn gerangschikt naar verschillende levensperiodes van Bakoenin, zodat we Bakoenin langs deze weg leren kennen. Alle bekende, aanhangers en bestrijders treffen we in één bonte mengeling bijelkaar. Hun mening is al even rijkgeschakeerd.
Bakoenin komt uit dit boek te voorschijn als een baardige, rijzige gestalte, goedig van karakter, revolutionair, anarchisties. En wat dit laatste betreft: de onschuldige anarchie van Proudhon zou nooit tot de huidige anarchistiese leerstellingen hebben kunnen leiden als Bakoenin ze niet met een flink stuk van de opstandige woede van Stirner gevuld had, luidt het oordeel van Engels (p.72).
Aan het begin van zijn ontwikkeling, rond het moment dat Bakoenin Marx in Parijs ontmoette (1844), weet Bakoenin in 1871 van zichzelf nog te herinneren dat Marx hem 'een sentimenteel idealist (noemde) en hij had gelijk, ik noemde hem trouweloos, achterbaks en ijdel persoon, en ik had ook gelijk' (p.86).
De kracht van Bakoenin, de man die volgens Carl Vogt 'evenveel van revoluties als van vrouwen hield' (p.90), lag naar de mening van Kropotkin niet in zijn geschriften, maar in de persoonlijke invloed op de mensen (p.363). Bakoenin was thuis in de duitse filosofie, en naar Engels zeggen had hij Hegel begrepen. Het feit dat Bakoenin in de strijd tot *alles* bereid was, stond Engels niet aan (p.361). Wat hier precies mee wordt bedoeld is niet helder, maar van kuiperijen hield de strijdmakker van Engels (marx) zelf zich niet verre.
Dit moge blijken uit een brief van Oetin aan Marx, een brief die opent met 'mijn beste meester', en waarin het gaat om de 'oude oplichter' Bakoenin in een kwaad daglicht te stellen. Deze brief eindigt, druipend van de kwijl, met verontschuldigingen over de bovenmatige lengte 'van deze brief.. en wees overtuigd van de onveranderlijke toewijding van degene die gelukkig zou zijn om zich eens uw echte leerling te kunnen noemen' (p.293). Over het onfrisse gedoe van Marx in de Neue Rheinische Zeitung, waarin Bakoenin als een russiese spion ontmaskerd zou zijn, zwijg ik hier. De brief van George Sand aan Bakoenin spreekt daarover in ieder geval boekdelen (p.119).
Kortom, een gemakkelijk leesbaar boek, voor een ieder die iets meer over de levenswandel van Bakoenin wil weten. (Th.H)
Bakoenin, een biografie in tijdsdokumenten; ingeleid en samengesteld door A.Lehning; Wereldvenster/Baarn, 1977; pag. 397, prijs f 44,50

ROOD BELEID?

De Groningse studentenuitgeverij Xeno, met een tot dusver kleurloos en weinig interessant fonds (waaronder een banaal werkje over Baader-Meinhof), heeft nu een prima boekje uitgebracht, *Rood beleid in krisistijd.* Maar liefst twaalf publicisten van uiteenlopende pluimage toetsen het regeerakkoord van de progressieve drie, Keerpunt '72, aan de inmiddels gestrande praktijk van vier jaar regeren. Stelselmatig komen alle sektoren voor het voetlicht; onderwijs, gezondheidszorg, kultuurbeleid, defensie (Hylke Tromp), energie (Hans Ramaer), strafrecht (Jack van der Meulen) etc. Het geheel is ingeleid, aaneengeschreven en afgerond door Rudie Kagie, die scherpe en goed gedokumenteerde bijdragen levert over "de verloedering van de rode redders", "van een oppositie die geen oppositie voerde" en "op zoek naar Haagse betrouwbaarheid". Een goede bijdrage over "het zondig ras der reformisten" levert ook Rein van der Horst, die onder meer schrijft: "voor het niet meer te verbloemen falen van het kabinet Den Uyl voor wat betreft het ten uitvoer brengen van Keerpunt '72 kan men soms het exkuus van het ontbreken van een parlementaire meerderheid horen aanvoeren. Maar wat is dat exkuus waard? Wat hebben bijvoorbeeld de parlementaire meerderheden van de britse Labour Party of van de zweedse sociaal-demokraten opgeleverd? Om maar niet te spreken van de parlementaire weg van de Duitse Weimarrepubliek, die tenslotte uitmondde in de nazibarbarij. De geschiedenis van de laatste vijftig, zestig jaar toont op overtuigende wijze aan dat de parlementaire weg naar het socialisme een onbegaanbare is". Dat Rein overigens zijn artikel laat uitlopen in een pleidooi voor de opbouw van een revolutionaire partij, maakt nog eens duidelijk dat linkse parlementarisme-kritiek geen monopolie van anarchisten is. Het boekje is behalve inhoudelijk ook qua vormgeving van een originele kwaliteit, het laat zien dat het begrip "beeldagitatie" veld wint in links-radikale kringen. Met alle feiten op een rij wordt aangetoond, dat van rood beleid geen sprake is geweest en dat de krisis keurig op de arbeiders is afgewenteld. (B.Ch.)
(Rudie Kagie e.a., Rood beleid in krisistijd. Xeno/Groningen 1976. 150 blz., f 9,50.)

LIBERTAIRE OPVOEDING

Joel Spring geeft opvoedkunde aan de Sase Western Universiteit in Cleveland. Hij onderscheidt drie stromingen binnen de libertair-radikale opvoedingsbeweging. Een anarchistische, die vooral technieken aanreikt waardoor mensen zich kunnen bevrijden van overheersing en macht zodat zij weer baas worden over hun eigen geest. Verder een Marxistische, die de vervreemding centraal stelt en de bevrijding van alle ideologische controle ten doel heeft. En tot slot een links freudiaanse die de noodzaak bepleit van radikale struktuurveranderingen van het eigen ik, in samenhang met die van het gezin. Zo komen ter sprake onder (1) Godwin, Ferrer, Stirner, Goldman, Tolstoi, Goodman, Illich. Onder (2) Paolo Freire en onder (3) vooral Neill en Reich. Hieronder valt ook een zeer uitvoerige bespreking van het werk van Philippe Ariès (de emancipatie van het kind vraagt om ekonomische onafhankelijkheid van het kind) waarbij alle genoemden weer aan de orde komen. Het boek wordt door Ivan Illich, hartstochtelijk bestrijder van de school die het leren monopoliseert, aanbevolen. *(SR)*
(Joel Spring, A primer of libertarian education; Free Life Editions, New York/1975. Te verkrijgen bij Bas Moreel, Nobelweg 108, Wageningen; f 15,--)

JAARBOEK ARBEIDERSBEWEGING

Bij Fischer (Geleitsstrasse 25, Frankfurt a.Main) verscheen voor de vierde keer in suksessie het *Jahrbuch Arbeiterbewegung - Theorie und Geschichte*, ditmaal vooral gewijd aan het tema fascisme/kapitalisme. Naast een zestal opstellen over dat tema, (o.a. Italië 1919/1920, de antifascistiese sociale psychologie van de Frankfurters, de radenkommunisten tussen New Deal en fascisme, de verhouding arbeidersbeweging-kleinburgers in de Weimarrepubliek) bevat het jaarboek nog diverse andere opstellen, waaronder één over het kapitalisme en de miljeuproblematiek ("Van de ondergang van het kapitaal tot de ondergang van de wereld"). De radenkommunist Paul Mattick bespreekt daarin het geruchtmakende boek van Wolfgang Harich ("Kommunismus ohne Wachstum?) over de ekologiese krisis. Verder in dit jaarboek nog enige historiese dokumenten, waarvan vooral het verslag dat de anarchist Alexander Schapiro in 1933 voor de anarchosyndikalistiese internationale IAA over de situatie in Spanje schreef, van belang is. Het dokument laat zien dat de anarchistiese beweging in Spanje duidelijk verdeeld was in twee kampen (FAI kontra een deel van de CNT) en dat daaraan mede het mislukken van de opstand in dat jaar te wijten was. Jaap Kloosterman schreef een uitvoerige en verhelderende inleiding bij dit verslag over het anarchistiese organisatievraagstuk. Overbodig te zeggen dat Schapiro's stuk weinig aan aktualiteit heeft verloren. (HR)
(Klaus Kamberger (red), Jahrbuch Arbeiterbewegung Band 4; Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt 1976. Prijs ca. f. 10.-)

Steunfonds De As

In 1976 (de vooruitbetalingen bij overmaking van het abonnementsgeld 1977 meegerekend) ontvingen we voor het steunfonds De As een totaalbedrag van f 2936,77. Velen maakten een bedrag van enkele guldens over en het zou ondoenlijk zijn die hier alle te verantwoorden. Vandaar dat we ons beperken tot bedragen van tenminste 20 gulden. PA te G f 50; HvB te A f 89,50; PB te G f 25; LtB te D f 25; EvdB te B f 40; TvdB te DB f 25; RB te S f 150; AB te A f 50; HB te S f 25; PvdB te L f 25; JvB te H f 43; BB te Z f 45; JC te L f 20; EC te H f 25; JvD te DH f 25; WvD te A f 62,50; JD te A f 50; JvE te U f 45; GE te G f 25; SF te A f 20; PF te W f 25; JF te A f 25; HG te B f 100; PG te H f 20; WvG te B f 20; EdG te DH f 38; SH te Z f 45; HH te N f 20; JH te A f 25; HH te A f 40; BdJ te A f 25; FdJ te A f 29; JK te M f 20; MK te DB f 20; RK te N f 50; JdK te B f 25; JvdK te E f 30; GvdK te S f 25; FK te G f 27; PvL te DH f 25; JL te DH f 25; PL te O f 35; RL te DH f 23; JdL te L f 25; HvM te G f 125; PdM te A f 25; FM te S f 35; FvdO te R f 25; MvP te DH f 25; MP te T f 33; AP te E f 25; HP te L f 25; AvdP te B f 23; MR te H f 25; NR te K f 25; RS te U f 35; GS te U f 25; FS te A f 138; MS te A f 20,50; AS te P f 85; BS te U f 25; AvdT te S f 25; MvdV te A f 25; GV te U f 27,50; TdV te R f 50; JW te E f 25; HW te DD f 25; JW te E f 30; CW te U f 45; GZ te A f 25; WvdT te A f 25; RdV te A f 25.

ALARM!

RAF-GEVANGENEN OPNIEUW IN HONGERSTAKING

Sinds 29 maart 1977 zijn de gevangen leden van de RAF opnieuw in hongerstaking. Aanleiding voor de nieuwe aksie is het bekend worden van de zoveelste aantasting van de grondrechten in detentie-omstandigheden: in 1975 en '76 zijn gesprekken tussen de gevangenen in Stuttgart-Stammheim en hun advokaten in strijd met de grondwet afgeluisterd. Met de hongerstaking willen de RAF-gevangenen nogmaals proberen de isolatie t.o.v. elkaar en andere gevangenen op te doen heffen: "wij eisen voor gevangenen van de anti-imperialistiese verzetsgroepen die in de BRD strijden een behandeling, die overeenstemt met de minimumgaranties van de Konventie van Genève van 1949, met name de art.3-4-13-17 en 130. Voor de politieke gevangenen in Hamburg, Kaiserslautern, Keulen, Essen, Berlijn, Straubing en Stammheim houdt dat ten minste in, dat zij overeenkomstig de wens van alle door de gerechtshoven in de RAFprocessen opgeroepen getuige-deskundigen in groepen van minstens vijftien gevangenen worden bijeengebracht en in staat gesteld met elkaar te kommuniceren. Bovendien eisen wij: 1. de afschaffing van de (groeps)isolatie in de gevangenissen van de BRD en opheffing van de speciale isolatie-afdelingen waar de gevangenen worden bijeengezet om hun kommunikatie elektronies te volgen en te benutten. 2. onderzoek naar de dood van Holger Meins, Siegfried Hausner en Ulrike Meinhof door een internationale onderzoekskommissie, ondersteuning van het werk van die kommissie en bekendmaking van de resultaten in de BRD. 3. dat door de regering openlijk wordt duidelijk gemaakt, dat de berichten: -als zou de RAF van plan geweest zijn om in de binnenstad van Stuttgart drie bommen te ontsteken (juni '72); -als zou de RAF tijdens de wereld-kampioenschappen voetbal raketaanslagen op bezette stadions hebben willen doorvoeren (zomer '74); -als zou de RAF het drinkwater in een grote stad hebben willen vergiftigen (zomer '74); -als zou de RAF mosterdgas hebben gestolen en het gas hebben willen inzetten (zomer '75); -als zou het Kommando Holger Meins de ambassade in Stockholm zelf hebben opgeblazen (april '75); -als zou de RAF de Bodensee met atomair afval willen besmetten (september '75); -als zou de RAF aanslagen op atoomcentrales en aanwending van nukleaire, chemiese en bakteriologiese wapens hebben gepland (sinds januari '76); -als zou de RAF een overval op een kinderspeelplaats en de gijzeling van kinderen hebben gepland (maart '77) produkten van psychologiese oorlogsvoering zijn en dat ze gelanceerd worden om solidariteit met de verzetsgroepen te voorkomen, om ze te isoleren en te kunnen vernietigen; dat al deze berichten vals zijn en dat de politie, veiligheidsdienst en justitie niets voorhanden hebben om ze te staven".

Na de aanslag op Buback, de staatsprokureur-generaal die belast was met de vervolging van de RAF en als zodanig direkt verantwoordelijk voor de dood van Meins, Hausner en Meinhof, zijn de isolatiemaatregelen in Stammheim ondanks de hongerstaking nog verscherpt. Gedurende de paasdagen hebben de gevangenen daarom bovendien een dorststaking gehouden. Daarop zijn de maatregelen ongedaan gemaakt en is de dorststaking opgeheven. De hongerstaking is bij het ter perse gaan van dit nummer de derde week ingegaan. De gezondheidssituatie van Baader, Ensslin en Raspe is uiterst kritiek. (B.Ch.)

Kiezen of delen

Prijs van dit nummer ƒ 2.50